

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Ι' • ΑΡΙΘΜ. 91 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1986 • ΚΙΣΛΕΒ 5747



הבטחים ב-ה' כהר ציון לא ימות לעולם ישב

«Οἱ πεποιθότες ἐπὶ Κύριον εἶναι ὡς τό ὄρος Σιών,
τό ὁποῖον δέν θέλει σαλευθῇ»,
(Ψαλ. 125:1)

Ἡ οἰκουμενική διάσταση τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ

Τοῦ κ. ΓΙΩΡΓΟΥ Α. ΔΟΥΔΟΥ

Οἱ θρησκείες πού μεταφέρουν στήν ἀνθρωπότητα ἀποκαλύψεις ἀλήθειας καί ζωῆς, ὄντας φανερώσεις τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, διακρίνονται γιά πολλά κοινά στοιχεῖα. Ἐνα, ὅμως, ἀπ' αὐτά ἔχει ἰδιαίτερη σπουδαιότητα. Πρόκειται γιά τήν οἰκουμενικότητα, πού διακρίνει ὅλες τίς θρησκείες πού φωτίζουν μέ τό μήνυμα Ἀποκάλυψης πού προσφέρουν.

Σέ σχέση μέ τήν φρικτή πραγματικότητα τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, πού ἐπανελημμένα ἔχουν ματώσει τή γῆ μας, τά ὅσα πιά πάνω ὑποστήριξα, ἴσως μοιάζουν ἀντιφατικά ἤ, στήν καλύτερη περίπτωση, ρομαντικά. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ οἰκουμενικότητα τῶν μεγάλων θρησκειῶν εἶναι ἀλήθεια καί μάλιστα καταλυτική, τόσο τοῦ φανατισμοῦ, ὅσο καί τοῦ δογματισμοῦ, πού καί οἱ δύο παραμορφώνουν τήν ὁμορφιά καί τή δροσιά τῆς θρησκείας τοῦ Θεοῦ.

Σέ τοῦτο τό σημείωμα, θ' ἀσχοληθούμε σύντομα μέ τήν οἰκουμενική διάσταση τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Λέγοντας οἰκουμενικότητα, ἐννοοῦμε, προκειμένου γιά τή θρησκεία, τήν ὑπερβίαση ὁποίων ὁρίων ἐπιβάλλουν διάφορες σκοπιμότητες πού θέλουν νά περιορίσουν τήν ἀκτινοβολία τοῦ μηνύματος τῆς θρησκείας καί νά μειώσουν τήν ἀξία τῶν ἀληθειῶν της, σ' ἓνα μόνο λαό ἢ σέ μιά ὁρισμένη κοινότητα λαῶν. Ἡ οἰκουμενικότητα σημαίνει πῶς ἡ θρησκεία εἶναι κιβωτός πανανθρώπων ἀληθειῶν, ἀγνοώντας τίς πολιτιστικές, τίς φυλετικές ἢ τίς γλωσσικές διαφορές, κι ἀκόμη πῶς φανερώνει μιά προοπτική ἐνότητας τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Ὁ Ἰουδαϊσμός ὑπῆρξε πάντοτε καί κατά κύριο λόγο ἡ θρησκεία μιᾶς συγκεκριμένης ἐθνικῆς κοινότητας. Μάλιστα, σέ χρόνους ἰδιαίτερως δίσεκτους γιά τούς Ἑβραίους, ἡ θρησκεία ὑπῆρξε ἡ μόνη δύναμη πού κρατοῦσε ὀρθούς τούς σκλάβους στήν Αἴγυπτο ἢ στή Βαβυλώνα, στή Ρώμη ἢ στήν κόλαση τῶν Ναζί. Τά ἄλλα στοιχεῖα, πού προσδιορίζουν μιά ἐθνοφυλετική ὁμάδα, ὅπως ἡ κοινή γλώσσα ἢ τά ἴδια ἔθιμα, γιά τούς Ἑβραίους τῆς διασποράς εἶτε εἶχαν ἀλλοιωθεῖ, εἶτε εἶχαν λησμονηθεῖ. Μόνον ἡ ἀπαγγελία τοῦ «Σεμά Ἰσραέλ» καί τοῦ «Καντίς» ἀπέμεναν, γιά νά φανερώνουν τήν παρουσία τοῦ λαοῦ Ἰσραήλ στόν κόσμο.

Μετά τά προηγούμενα, ἴσως φανεῖ παράδοξο πού μιλοῦμε γιά οἰκουμενικότητα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Στ' ἀλή-

θεια, ὅμως, ὁ Ἰουδαϊσμός, ὡς αὐθεντική ἐκφραση τῆς θρησκείας τοῦ Θεοῦ, θεμελιωμένος στίς ὑποσχέσεις πού ἔλαβε ὁ Ἀβραάμ καί στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Μωυσῆ, μεταφέρει στήν ἀνθρωπότητα ἓνα ὑπέροχο μήνυμα ἐνότητας καί οἰκουμενικότητας.

Στήν ἰουδαϊκή παράδοση, ἡ προοπτική μετοχῆς στήν μελλοντική ζωή τῆς Δικαιοσύνης, δέν εἶναι ἀποκλειστικό προνόμιο τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ ἰουδαϊκή εὐτοπία, ἡ «Γκάν Ἐντεν» (Κῆπος τῆς Ἐδέμ) ἢ ἡ ἔλλαμψη τῆς Σεχινά (θείας παρουσίας), κατά τούς μυστικούς Ἑβραίους, δέν τοποθετεῖται σ' ἓνα ἀπροσδιόριστο ἐπέκεινα, ἀλλά εἶναι μιά προοπτική στά ὅρια τῆς ἱστορίας. Αὐτή ἡ προοπτική ἀνήκει ἐξ(σου) στόν δίκαιο τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου, ὅπως καί σ' ἐκεῖνον πού θεωρεῖται προσήλυτος τῶν Πυλῶν, ὡς τηρητής τῶν Νωαχικῶν Νόμων, γιά τούς ὁποίους ἀξίζει νά κάνουμε σύντομη ἀναφορά πιά κάτω.

Ἡ διαμόρφωση τοῦ περιεχομένου τῶν Νωαχικῶν Νόμων ἀνήκει στήν πρώτη ραββινική παράδοση (περίπου 4ος αἰώνας μ.Χ.). Ὅσοι τηροῦν αὐτούς τούς νόμους θεωροῦνται, ὅπως λέχθηκε, προσήλυτοι τῶν Πυλῶν, δηλαδή Ἰουδαῖοι κατά τό πνεῦμα.

Ἡ ἐμπνευση τῶν Νωαχικῶν Νόμων βρίσκεται στή Βίβλο καί εἰδικότερα στό βιβλίο τῆς Γενέσεως, ὅπου ὁ Θεός παραδίδει ὁρισμένες ἐντολές συμπεριφορᾶς καί ἡθους στόν Ἀδάμ ἀρχικά, καί ἀργότερα στόν Νῶε. Ὁ Νῶε, μετά τόν βιβλικό κατακλυσμό, ἀναδεικνύεται ὁ δεῦτερος γεννήτορας τοῦ ἀνθρώπινου γένους καί συγχρόνως ἀποτελεῖ τό προσωποποιημένο σύμβολο τῆς ἐνότητας καί τῆς συνέχειας τῆς ἀνθρωπότητας στή γῆ.

Οἱ Νωαχικοί Νόμοι εἶναι ἑφτά: Ἀπαγόρευση τῆς εἰδωλολατρίας, ἀπαγόρευση τῆς βλασφημίας, τοῦ φόνου, τῆς αἰμομειξίας, τῆς κλοπῆς καί τῆς κατανάλωσης γιά τροφή ὡμοῦ κρέατος καί τέλος, ὑποχρέωση θέσπισης νόμων γιά τήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης. Ὅπως βλέπουμε, οἱ νόμοι αὐτοί πού μᾶς παραδόθηκαν ἀπό τήν ραββινική παράδοση τοῦ Ταλμούδ, δημιουργοῦν ἓνα ἀπλό σύνολο κανόνων, πού προσφέρουν τίς προϋποθέσεις ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καί συγκρότησης ἀνθρώπων κοινότητων σέ στέρεες βάσεις. Σέ τελευταία ἀνάλυση, ἡ λειτουργία καί ἡ ἀποδοχή τῶν νωαχικῶν νόμων ἀποκτᾷ οἰκουμενική ἀξία ἀπό τό σημαντικό γεγονός ὅτι, παρά τήν ἐβραϊκή θεοκρατία τοῦ παρελθόντος, προβάλλει γιά τά ἄλλα ἔθνη μιά προοπτική σύνδεσης τῆς κοινότητας μέ τήν ἠθικότητα καί ὄχι μέ τή θρησκεία.

Συνέχεια στή σελ. 15

וְהָיָה
 חֵסֶד תְּהֵא
 בְּמִדְרָשׁ לְהַיָּנוּ
 כְּהֵמָה סְעוּדָה בְּתַכְלִית
 וְכָל בְּרִיּוֹתָיו וְהַיָּדֵי אֲחֵסְתָּ
 הַמְלָכָה וְהַמְלָכָה בְּנִי
 וְעֵינַי אֲנִי עֹשֶׂה בְּנִי
 וְסוּסִי וְסוּסִי
 רַב־יָד
 אֲחֵדִי
 נֶאֱמַר כְּסֵי יָדִי
 אֲסִדֵּר נִילֵאִיתִי לְיָכָר
 בְּיָהּ הַמְּסִירִי וְהַבּוֹדֵת יוֹסִי
 בֶּן-גִּדְיֹן שָׁלֵשׁ וְעַל מִסְדָּתָהּ
 אֲחִיר הַכֵּל בְּכֶסֶף וְנִסְחָהּ
 בְּחִכְמָתָהּ וְהַיָּדֵי
 אֲסִדֵּר עֲשֶׂה עַל
 יְדוּשֶׁלֶּם
 תֵּל כִּיכֹר
 וְעַל עֲמֹד
 תְּכַחֲכֶנּוּ עַם אֲחֵסְתָּ

Πρόλογος του «Σέφερ Γίοσιπον». Μάντουα, 'Ιταλία 1475 περίπου.

‘Ο βίος του ‘Ιωσήπου

Τά του βίου του Φλαβίου ‘Ιωσήπου’ γνωρίζομεν ἐκ τῆς βιογραφίας, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἔγραψεν («Βίος»). Ἐγεννήθη ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐκ γονέων Ἰουδαίων κατὰ τὸ 1ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Καλιγούλα 37 - 38 μ.Χ., ἐξ ἱερατικοῦ δὲ γένους καταγόμενος ἔτυχεν ἐπιμελοῦς ραββινικῆς μορφώσεως. Ἦδη τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων ἐπηνείτο «ὕπὸ πάντων διὰ τὸ φιλογράμματον» καὶ προέκοπτε τόσον, ὥστε αὐτοὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρῶτοι τῆς πόλεως συνεσκέπτοντο μετ’ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου. Ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς μαθήσεως φλεγόμενος διῆλθεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς σχολὰς τῶν Φαρισαίων, Σαδδουκαίων καὶ Ἑσσαίων, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν ἔφυγε χωρὶς νά κατασβέση τὴν δίψαν τῆς μαθήσεως. Διὸ ἐπορεύθη πρὸς τινα ἐν τῇ ἐρήμῳ ἁσκητικῶς ζῶντα «Βάννουν», οὗτινος ἐγένετο ζηλωτῆς. Μετὰ τριετὴ παρ’ αὐτῷ διαμονήν, ἐπέστρεψεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἔνθα τὸ 19ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων ἡσάπασθη ἐπισήμως τὴν αἵρεσιν τῶν Φαρισαίων. Ἐν ἡλικίᾳ 26 ἐτῶν ἐπορεύθη εἰς Ρώμην, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἀθώωσιν γνωρίμων του ἱερέων, ὅπερ κατάρθωσε διὰ τῆς αυτοκρατείας Ποππαίας, ἣν ἐγνώρισε διὰ τινος Ἰουδαίου «μιμολόγου» Ἀλιτύρου, μεθ’ ὃ, μεγάλων δωρεῶν παρ’ αὐτῆς τυχών, ἐπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Δέν παρήλθεν, ὅμως ἀρκετὸς χρόνος καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος ἐναντίον τῶν Ρωμαίων ἐξερρηγνύετο (66 μ.Χ.). Κατὰ τὰς βεβαιώσεις τοῦ Ἰωσήπου, οὗτος ἀπέτρεψε τοὺς συμπατριώτας του ἀπὸ τοῦ ἐγγχειρήματος, φρονῶν ὅτι οὗτοι «τῶν Ρωμαίων οὐ κατ’ ἐμπειρίαν μόνον πολεμικὴν, ἀλλὰ καὶ κατ’ εὐτυχίαν ἡλαττοῦντο». Ὑπὸ τῆς φοβᾶς ὅμως τῶν πραγμάτων ἀναγκασθεὶς μετέσχε τῆς ἐ-

Φλάβιος Ἰώσηπος

Τοῦ Βασ. Β. ΒΕΛΛΑ

‘Ο Φλάβιος Ἰώσηπος, ἱστορικός καὶ λόγιος τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου, ὑπῆρξε ἀπὸ τούς περιφημότερους καὶ πολυγραφότερους συγγραφεῖς αὐτῆς τῆς περιόδου. Ἀριστος χειριστῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἔγραφε σ’ αὐτὴν ἢ μετέφραζε πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του. Τὸ κείμενο ποῦ ἀκολουθεῖ ἀνήκει στὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Βασ. Β. Βέλλα καὶ ἀποτελεῖ τὴν εἰσαγωγὴν στοῦ ἔργου τοῦ Ἰωσήπου **Κατ’ Ἀπίωνος, Λόγος Α’** (ἐκδόση Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων «Πάπυρος», ἀριθ. 20, 1938).

παναστάσεως καὶ ἀπεστάλῃ ὡς στρατηγὸς εἰς Γαλιλαίαν. Τὸ ἀληθές ὅμως εἶναι ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὑπεκίνησε καὶ διωργάνωσε τὴν ἐν Γαλιλαίᾳ ἐπανάστασιν. Ἡ ἐν Γαλιλαίᾳ δράσις τοῦ Ἰωσήπου δέν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου Ἰωτάπατα τῷ 67 μ.Χ. συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Πρὸ τοῦ Οὔεσπασιανοῦ ἀχθεὶς προεῖπεν εἰς αὐτὸν τὴν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀνάρρησιν αὐτοῦ· ὅτε δὲ δύο ἔτη βραδύτερον πράγματι ὁ Οὔεσπασιανὸς ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ, ἀναμνησθεὶς οὗτος τῆς προρρήσεως τοῦ Ἰωσήπου ἀπηλευθέρωσεν αὐτόν. Ἐκτοτε ὁ Ἰώσηπος ἔφερε παρὰ τὸ ἴδιόν του ὄνομα καὶ τὸ οἰκογενειακὸν τοῦ Οὔεσπασιανοῦ Φλάβιος.

Τὸν Οὔεσπασιανόν, πορευόμενον εἰς Ρώμην, συνόδευσεν ὁ Ἰώσηπος, μέχρι τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐξ ἧς ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ Τίτου εἰς Παλαιστίνην, ἔνθα καὶ παρέμεινε εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Τίτου μέχρι τέλους τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ πολλάκις τῇ προτροπῇ τοῦ Τίτου ἐπεχείρησε νά πείσῃ τοὺς πολιορκουμένους εἰς παράδοσιν, διατρέξας ἔνεκα τούτου ἐπανειλημμένως τὸν κίνδυνον τοῦ θανάτου. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ (70 μ.Χ.) προτραπείς ὑπὸ τοῦ Τίτου νά λάβῃ «ἐκ τῆς κατασκαφῆς τῆς πατρίδος «ὅ,τι θέλει, αὐτὸς οὐδὲν ἕτερον ἐζήτησεν ἢ μερικὰ τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκετο καὶ ὁ ἀδελφὸς του. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου μετέβη μετὰ τοῦ Τίτου εἰς Ρώμην, ἔνθα πολλῆς παρὰ τοῦ αυτοκράτορος ἔτυχε περιποίησεως, λαβὼν παρ’ αὐτοῦ καὶ ἰδίαν κατοικίαν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ αυτοκράτορος, τῷ πρὸ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου καὶ σύνταξιν χρημάτων καὶ «γῆν οὐκ ὀλίγην ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ». Τὰς καλὰς ταύτας σχέσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα δέν ἴσχυσε νά διαταράξῃ ἡ διαβολὴ Ἰωνάθου τινός, Ἰουδαίου ἐπαναστάτου

έν Κυρήνην, ισχυρισθέντος ότι ο Ίωσηπος απέστειλε προς αυτόν όπλα και χρήματα. Τήν αυτήν εύνοιαν προς τόν Ίωσηπον επέδειξαν και οι μετά ταύτα αυτοκράτορες Τίτος και Δομετιανός. Από του σημείου τούτου ούδέν πλέον γνωρίζομεν περί του Ίωσηπου ούτε τόν χρόνον του θανάτου αυτού. Έκ του «Βίου» του, όν έγγραφε μετά τόν θάνατον του Ἀγρίππα Β' (100 μ.Χ.) φαίνεται ότι έζη ακόμη μετά την πρώτην δεκαετηρίδα του Β' αιώνος μ.Χ.

Ο οίκογενειακός του βίος φαίνεται ότι δεν υπήρξεν όμαλός. Αιχμάλωτος των Ρωμαίων διατελών ήναγκάσθη υπό του Ούεσπασσιανού νά λάβη σύζυγον Ίουδαίαν τινά αιχμάλωτον εκ Καισαρείας, ήν έγκατέλειπε κατά την μετάβασίν του μετά του Ούεσπασσιανού εις Ἀλεξάνδρειαν, ένθα προσέλαβεν έτέραν γυναικα, την οποίαν «τριών παιδων γενομένην μητέρα» απέπεμψεν ένεκα των κακών της ήθών. Μετά ταύτα προσέλαβεν έτέραν έπιφανή Ίουδαίαν εκ Κρήτης, έξ ής απέκτησε δύο τέκνα.

* * *

Τά συγγράμματα του Ίωσηπου

Ο Ίωσηπος άνεδείχθη εις των γονιμώτερον Ίουδαίων συγγραφέων, τά δέ συγγράμματα αυτού αποτελοΰσι πολύτιμον πηγήν της ιστορίας των χρόνων εκείνων. Έν Ρώμη εύρισκόμενος ο Ίωσηπος ήσυχολήθη εις την συγγραφήν των έξής έργων:

1) «Περί του Ίουδαϊκού πολέμου». Τό έργον τούτο, εις έπτά βιβλία διαιρούμενον, εξιστορεί κυρίως τά του πολέμου των Ίουδαίων προς τους Ρωμαίους. Τό α' βιβλίον άρχεται από του Ἀντίοχου Δ' του Ἐπιφανούς (175 - 164 π.Χ.) και φθάνει μέχρι του Μεγ. Ἡρώδου (4 π.Χ.), τό β' συνεχίζει την ιστορίαν μέχρι του πρώτου έτους του Ίουδαϊκού πολέμου (66 - 67 μ.Χ.), και τό γ' και δ' συνεχίζουν την ιστορίαν μέχρι της πολιορκίας της Ἱερουσαλήμ, τό ε' και στ' περιλαμβάνουσι τά της πολιορκίας και άλώσεως της Ἱερουσαλήμ και τό ζ' περιέχει τά μετά την άλωσιν μέχρι της έξοντώσεως και των τελευταίων επαναστατών. Τό έργον τούτο έγγραφεν ο Ίωσηπος εις την Ἀραμαϊκήν γλώσσαν, ήτις ήτο τότε έν Παλαιστίνη όμιλουμένη, μετέφρασε δέ αυτό ο ίδιος εις την Ἑλληνικήν, έν ή και σώζεται, «χρησάμενός τισι προς την Ἑλληνίδα φωνήν συνεργοίς» (Κατ' Ἀπ. Α' §50). Πολλάκις ο Ίωσηπος τονίζει την αλήθειαν και ακρίβειαν των εξιστορουμένων, τηρήσας έν τώ έργω «τήν της αλήθειας παράδοσιν» και ποιήσας αληθή την άναγραφήν. Μάρτυρας δέ τούτου προσάγει τόν Ούεσπασσιανόν, Τίτον, Ἀγρίππαν Β' και άλλους Ρωμαίους, βεβαιώσαντας την ακρίβειαν των εξιστορουμένων. Ο Τίτος μάλιστα «χαράξας τή έαυτού χειρί τά βιβλία δημοσιεύσαι προσέταξεν», ό δέ Ἀγρίππας Β' έγγραφεν 62 επιστολάς «τή της αληθείας παραδόσει μαρτυρών». Τό έργον όφείλει νά έγράφη επί της βασιλείας Ούεσπασσιανού (69 - 79 μ.Χ.), διότι εις αυτόν τό παρέδωκεν ο Ίωσηπος, και δη περί τό τέλος της βασιλείας, διότι έν τώ μεταξύ είχαν γραφεί και άλλα περί του Ίουδαϊκού πολέμου βιβλία.

2) «Ίουδαϊκή άρχαιολογία». Αύτη, εις 20 βιβλία διαιρούμενη, περιέχει την ιστορίαν του Ίουδαϊκού λαού από των άρχών αυτού μέχρι του Ίουδαϊκού πολέμου κατά των Ρωμαίων (66 μ.Χ.). Τό έργον τούτο έγγραφεν ο Ίωσηπος δι' Ἑλληνας και Ρωμαίους άναγνώστας, ίνα έξυψώ-

ση εις τά όμματα αυτών τους Ίουδαίους. Πρός τούτο πολλά της Ίουδαϊκής ιστορίας ήκιστα συντείνοντα προς τόν σκοπόν του, παρέλιπε, πλείστα μετέβαλε, πανταχοΰ δέ ζητεί τάς ιστορίας επί τό λαμπρότερον νά παραστή και κοσμήσθ. Τό ύλικόν προς τούτο ήντλει κυρίως εκ της παραδόσεως, ήτις έγνώριζε τάς άρχαίας διηγήσεις νά έξυμνή και λαμπρύνη. Διά μέν την άρχαιοτέραν εποχήν μέχρι του Νεεμίου (445 π.Χ.) αποκλειστικήν σχεδόν πηγήν είχαν την Παλαιάν Διαθήκην. Τάς μετά ταύτα όμως εποχάς πραγματεύεται άλλας μέν εκτενέστερον άλλας δέ συντομώτερον αναλόγως των πηγών, ών μερικάς άναφέρει. Ίδίως ή εξιστόρησις των γεγονότων από του Νεεμίου μέχρι του Ἀντίοχου Δ' του Ἐπιφανούς (175 π.Χ.) είναι ή πενιχρότερα πασών. Γενικώς είπείν ή Ίουδαϊκή άρχαιολογία δέν είναι γεγραμμένη μετά της αύτης έπιμελείας και προσοχής μεθ' ής έγράφη ο Ίουδαϊκός πόλεμος. Πολλαχοΰ της Ἀρχαιολογίας φωράται ο συγγραφεύς χρησιμοποιών τάς πηγάς μετά μεγίστης έλευθερίας προς έπιτυχίαν του άπολογητικού σκοπού, εις έλάχιστα δέ μόνον μέρη καταβάλλει προσπάθειαν προς κριτικήν έπεξεργασίαν των πηγών, άς είχαν ύπόψιν. Τό έργον τούτο, όπερ ο Ίωσηπος άφιερóι εις τόν Ἐπαφρόδιτον² έτελείωσε κατά την ίδίαν μαρτυρίαν (Ἀρχ. ΧΧ κ. 11 §267) κατά τό 56ον έτος της ήλικίας του, 13ον δέ έτος της βασιλείας του Δομετιανού, άρα κατά τό 93 ή 94 μ.Χ.

3) «Κατ' Ἀπίωνος». Χρονικώς τό έργον τούτο έρχεται μετά την Ίουδ. Ἀρχαιολογίαν. Περί τούτου, όμως, θά γίνη κατωτέρω εκτενής λόγος.

4) «Βίος». Έν τώ έργω τούτω ο Ίωσηπος δέν σκοπεΐ νά έγράψη ήλήρη αΰτοβιογραφίαν, αλλά νά εκθέσθ την έν Γαλιλαία κατά την επανάστασιν δράσιν του, ότε ως στρατηγός εκεί άπεστάλη (66 - 67 μ.Χ.). Της κυρίας ταύτης εκθέσεως προτάσσει μερικάς πληροφορίας περί του βίου του και έν τέλει παρενθέτει πάλιν μερικάς σημειώσεις περί του μετά την άλωσιν της Ἱερουσαλήμ βίου του. Αφορμήν προς συγγραφήν του έργου τούτου έδωκεν, ως έξ αυτού έξάγεται, ο Ιούστος ό εκ Τιβεριάδος, όστις έν τώ βιβλίω του περί του Ίουδαϊκού πολέμου παρίστα τόν Ίωσηπον ως διοργανωτήν της κατά των Ρωμαίων επαναστάσεως. Τήν κατηγορίαν ταύτην, ήτις έξέθετεν εις τά όμματα των Ρωμαίων τόν φίλα προς αυτούς φρονούντα Ίωσηπον, ήσθάνθη οΰτος την ανάγκην νά άποκρούσθ, διό και έξέθηκε την έν Γαλιλαία δράσιν του. Τό σημεϊον δ' ακριβώς τούτο είναι τό σκιερώτερον και άσθενέστερον, διότι ο Ίωσηπος καταβάλλει την άχαριν προσπάθειαν ν' άντιστρέψθ τά γεγονότα, ένώ αυτός διηύθυνε την έν Γαλιλαία επανάστασιν. Σημειωτέον δ' όμως ότι και ο Ιούστος ό εκ Τιβεριάδος, ζητών την όλην εύθύνην νά έπιρρίψθ επί του Ίωσηπου, τό αυτό άδίκημα διαπράττει, διότι και αυτός μετέσχεν ένεργώς της επαναστάσεως.

Τό έργον άφιερóται και τούτο εις τόν Ἐπαφρόδιτον. Εις πάντα τά χειρόγραφα ή βιογραφία αύτη είναι προσκεκολλημένη εις τό τέλος της Ἀρχαιολογίας, ό δέ Ἀκκλησιαστικός ιστορικός Ευσέβιος (265 - 340 μ.Χ.) άναφέρει χωρίον τι εκ του βίου του Ίωσηπου μέ την πληροφορίαν ότι ίστατο «έπ' αυτού της άρχαιολογίας του τέλους». Αφορμήν προς τούτο έδιδεν άφ' ενός μέν ή έν τέλει της Ἀρχαιολογίας (ΧΧ κ. 12 §268) υπόσχεσις του Ίωσηπου νά συνεχίσθ την Ίουδαϊκήν ιστορίαν, άφ' έτέρου δέ ή πρώτη φράσις του Βίου, ήτις άρχεται δι' ενός μεταβατικού «δέ».

Ἐν τέλει τῆς Ἀρχαιολογίας (XX κ. 12 §268) ὁ Ἰώσηπος δηλοῖ ρητῶς ὅτι ἐσκόπει νά γράψῃ «κατά τάς ἡμετέρας δόξας τῶν Ἰουδαίων ἐν τέσσαρσι βιβλίοις περὶ Θεοῦ καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν νόμων, διὰ τί κατ' αὐτοὺς τὰ μὲν ἐξεστὶν ἡμῖν ποιεῖν, τὰ δὲ κεκώλυται». Ὡς ἐκ τούτων φαίνεται, τὸ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας ἀναφέρεται, θά περιελάμβανε περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῶν διατάξεων ἰδία ἐκείνων τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῆς βρώσεως ὀρισμένων ζώων, οἷτινες ἀπετέλουν ἀντικείμενον ἐμπαιγμοῦ παρὰ τοῖς ἀντισημίταις Ἀλεξανδρινοῖς. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦτο, ὅπερ ἀπολογητικὸν θὰ ἔφερε χαρακτῆρα, φαίνεται δὲν ἐγράφη ποτέ.

Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω συγγραμμάτων ὁ Φώτιος ἀναφέρει καὶ ἕτερον τι ἔργον τοῦ Ἰωσήπου «Περὶ τοῦ παντός ἢ Περὶ τῆς τοῦ παντός αἰτίας ἢ Περὶ τῆς τοῦ παντός οὐσίας». Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Φωτίου, ἀπεδίδετο καὶ εἰς τὸν Ἰουστίνον, τὸν Εἰρηναῖον καὶ τὸν πρεσβύτερον Γάϊον, δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Ἰωσήπου ἀλλὰ προέρχεται ἐκ Χριστιανικῶν χειρῶν. Μερικοῦ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀποδίδουν εἰς τὸν Ἰωσηπον καὶ τὸ 4ον βιβλίον τῶν Μακκαβαίων, τὸ ἄλλως ἐπιγράφονον «περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ».

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἰωσήπου ἀνεγινώσκοντο ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ δὴ ἐν Χριστιανικοῖς κύκλοις. Ὁ Ἱερώνυμος (345 - 420 μ.Χ.) εἶπε περὶ αὐτοῦ ὅτι εἶναι ὁ «Ἑλλην Λίβιος ὁ Josephus Graecus Livius». Ἐν τῇ Δύσει ἤρχισαν πρῶτον τὴν μετάφρασιν τοῦ «Ἰουδαϊκοῦ πολέμου», ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν Ρουφίνον (345 - 410 μ.Χ.). Κατὰ τὸν 6ον δὲ αἰῶνα μ.Χ. τῇ προτροπῇ τοῦ Κασσιόδωρου (475 - 570 μ.Χ.) ἐγένετο Λατινικὴ μετάφρασις τῆς «Ἀρχαιολογίας» καὶ τοῦ «κατ' Ἀπίωνος». Λατινικὴ δὲ ἐπεξεργασία τοῦ «Ἰουδαϊκοῦ πολέμου» γενομένη ἀπεδόθη εἰς τὸν Ἡγήσιππον, προφανῶς ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰωσήπου.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς «Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας» προήλθε κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα μ.Χ. πιθανώτατα ἐν Ἰταλίᾳ ἔργον εἰς Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν γεγραμμένον, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἰώσηπον». Τὸ ἔργον τοῦτο περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ μετὰ τῶν γεγονότων συναναμειγνύονται πολλὰ φανταστικά καὶ μυθώδη στοιχεῖα. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπεδίδετο εἰς τινὰ Ἰώσηπον, υἱὸν Γορίωνος ἢ Γορωνίδην καλούμενον, κατὰ σύγχυσιν πρὸς τὸν Φλάβιον Ἰώσηπον. Τοῦ ἔργου τούτου ὑπάρχει καὶ Ἀραβικὴ τις μετάφρασις. «Τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου» σώζεται Συριακὴ μετάφρασις (τοῦ 6ου μόνον βιβλίου), Ἀρμενικὴ καὶ Σλαβικὴ.

* * *

Τὸν Ἰώσηπον διὰ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ πάντες οἱ ἐρευνηταὶ ἐσχολίασαν καὶ ἐψέξαν. Πράγματι ἀρκετὰ σκιερὰ σημεῖα δεικνύει ὁ βίος αὐτοῦ. Φιλοδοξία καὶ ματαιοδοξία εἶναι τὰ κύρια τοῦ χαρακτῆρος τοῦ σημεῖα, ἅτινα τὸν ἀναγκάζουν νά προβῇ καὶ εἰς πράξεις, ἡκιστα συμβιβαστέας πρὸς τὸν ἀναμφισβήτητον ἄλλως τε πατριωτισμὸν του. Ζηλωτὴς τῆς Θρησκείας τῶν Πατέρων του, ὑπέρμαχος τῆς ὁλως ἰδιαζούσης ἐν τῇ ἱστορίᾳ σημασίας τῆς φυλῆς του, ἥς ἀπολογητὴς παρουσιάζεται, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑποστὰς δὲν ἤ-

το ἐξ ἐκείνων τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἐκλείον τὴν θύραν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ἀλλὰ τούναντίον τὰς μεταξὺ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ ἀντιθέσεις ἐζήτει ἡπιωτέρας νά καταστήσῃ καὶ προσεγγίσῃ τοὺς δύο κόσμους.

Ὡς ἱστορικός συγγραφεὺς ὁ Ἰώσηπος διαφόρως ἐκρίθη ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν. Βεβαίως τὰ ἔργα τοῦ Ἰωσήπου δὲν φέρουν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐστηρᾶς ἀντικειμενικῆς ἱστορικῆς ἐκθέσεως. Ἀκρίτως πολλαχοῦ ὑπ' αὐτοῦ λαμβάνονται αἱ πηγαὶ καὶ πολλακίς ἀμελῶς, ἀνευ ἐπεξεργασίας, παρατίθενται, διὸ ἀντιφάσεις καὶ ἐπαναλήψεις δὲν ἀπουσιάζουν ἐκ τῶν ἔργων του. Ἡ Ἰουδαϊκὴ τοῦ συγγραφέως συνείδησις χρωματίζει καταλλήλως τὰ γεγονότα, διὸ καὶ ἡ ἐκθεσις αὐτῶν στερεῖται τῆς ἀντικειμενικότητος. Πρέπει ὅμως εἰς τὴν κρίσιν μας περὶ Ἰωσήπου νά λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ τὰ ἱστορικά του ἔργα ἔχουν ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα. Εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον δύσκολον εἶναι ὁ ἀπολογητὴς νά ἀπαλλαγῇ ὀρισμένων προϋποθέσεων καὶ ἰδίως τῆς ἀπολογητικῆς του τάσεως, ἥτις τὸν ἐμποδίζει νά ἐξελιχθῇ εἰς αὐστηρὸν ἱστορικὸν ἐρευνητὴν. Παρὰ ταῦτα ὅμως δι' ἡμᾶς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἰωσήπου ἔχουν μεγάλην ἀξίαν, διότι ἀποτελοῦν τὴν κυριωτάτην πηγὴν τῆς τελευταίας π.Χ. καὶ τῆς πρώτης μ.Χ. ἑκατονταετίας.

1. Τὸ ὄνομα Ἰώσηπος εἶναι ἐξελληνισμένος τύπος τοῦ Ἑβραϊκοῦ Ἰωσήφ = Ἰωσήφ. Συνήθεια δὲ ἦτο παρὰ τοῖς Ἑλληνοῖς τῶν Ἰουδαίων νά προσθέτουν εἰς τὰ ξένα ὀνόματα καταλήξεις ἑλληνικάς, ἵνα οὕτω παρουσιάζονται ὑπὸ Ἑλληνικὸν ἔνδυμα (Πρβλ. Ἀβραμος, Ἰσακος, Ἰάκωβος, Λάβανος κ.λπ.).

2. Εἰς τὸν αὐτὸν Ἐπαφρόδιτον ὁ Ἰώσηπος ἀφιερῶ καὶ ἕτερον τῶν συγγραμμάτων του, τὸν «Βίον», ἀναφέρει δὲ αὐτὸν ὡς ἕνα ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προέτρεψαν αὐτὸν πρὸς συγγραφὴν τῆς Ἰουδ. Ἀρχαιολογίας (Ἀρχ. I κ. 1 §8 - 9). Ἐγκωμιάζει δὲ αὐτὸν ὁ Ἰώσηπος ὡς ἄνδρα ἀγαπῶντα τὴν παιδείαν, πεπρωτισμένον δὲ μετ' ἀρετὴν καὶ μεγάλην πείραν «ἀνὴρ ἀπασαν μὲν ἰδέαν παιδείας ἡγαπηκῶς, διαφερόντως δὲ χαιρῶν ἐμπειρίαις πραγμάτων, ὅτε δὴ μεγάλοις μὲν αὐτὸς ὁμιλήσας πράγμασι καὶ τύχαις πολυτρόποις, ἐν ᾗσιν δὲ θαυμαστήν φύσεως ἐπιδειξαμένος ἰσχύιν καὶ προαίρεσιν ἀρετῆς ἀμετακίνητον» (Ἀρχ. I κ. 1 §8).

«Κράτιστον δὲ ἀνδρῶν» καλεῖ αὐτὸν ὁ Ἰώσηπος καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν Βίῳ κ. 76 §430. Τὸν Ἐπαφρόδιτον τοῦτον συνταυτίζουν συνήθως πρὸς τὸν γνωστὸν Ἐπαφρόδιτον ὁστις ἐκ δούλων ἀπελευθέρως γενόμενος ἐχρημάτισε γραμματεὺς τοῦ Νέρωνος.

Εἰς τοῦτον πιστὸς παραμείνας συνώδευσε αὐτὸν κατὰ τὴν φυγὴν του ἐκ Ρώμης, ὀλιγοψυχήσαντα δὲ τὸν προέτρεψε εἰς αὐτοχειρισμὸν. Ἐπὶ Δομιτιανῷ ὁ Ἐπαφρόδιτος ἀναφαίνεται μὲν κατέχων πάλιν τὸ αὐτὸ ἀξίωμα, περιπίπτει ὅμως διὰ τὴν τελευταίαν πρὸς τὸν Νέρωνα διαγωγὴν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ αὐτοκράτορος, διὸ καὶ ἐξορίζεται καὶ τέλος φονεύεται κατὰ τὸ 95 - 96 μ.Χ. Κατὰ τῆς συνταυτίσεως τοῦ Ἐπαφρόδιτου τοῦ Ἰωσήπου πρὸς τὸν Ἐπαφρόδιτον τοῦτον φαίνεται νά ὁμιλῇ τὸ χωρίον τοῦ Ἰωσήπου Βίος κ. 65 §359, τὸ ὁποῖον προϋποθέτει τὸν θάνατον τοῦ Ἀγρίππα Β' (100 μ.Χ.), ἐνῶ ὁ βίος ἀφιεροῦται εἰς τὸν Ἐπαφρόδιτον. Τὴν δυσχέρειαν ταύτην αἰροῦν ἄλλοι μὲν θεωροῦντες ὁλόκληρον τὸ 65ον κεφ. τοῦ Βίου ὡς βραδύτερον προστεθὲν, ἄλλοι δὲ δεχόμενοι ἐσφαλμένον τὸν καθορισμὸν τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγρίππα Β', στηριζόμενον ἐπὶ μαρτυρίας τοῦ Φωτίου. Πάντως οἱ λόγοι τοῦ Ἰωσήπου παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται περὶ πολιτικοῦ προσώπου.



Τὰ κύρια Ἑβραϊκὰ κέντρα στὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, τέλη 12ου αἰ.

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἀδριανουπόλεως

Τοῦ Α.Α. ΣΤΑΜΟΥΛΗ

1) Ἀπὸ τὴν *Jewish Encyclopedia*, N. York 1901, τόμ. I, σελ. 213-5, ὑπὸ Abraham Danon, διευθυντοῦ τῆς Ἰουδαϊκῆς θεολογικῆς σχολῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ πρῶτον ἵχνος Ἰουδαϊκῆς παροικίας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ (κατὰ τινὰ κάπως ἀβεβαίαν πηγὴν εὕρισκομένην ἐν E. Deinard's "Massa Krim" (= Βάρος τῆς Κριμαίας), σελ. 13, Βαρσοβία 1878), ἦτο κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοδοσίου Α' (389). Ἐνταῦθα κατώκουν ἐπὶ μακρόν, ὑποφέροντες τὴν πίεσιν τῶν βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, ἰδίως ἀρξαμένην μέ τοὺς κώδικας Θεοδοσίου Β' (438) καὶ Ἰουστινιανοῦ Α' (527 - 565), οἵτινες ὄχι μόνον τοὺς ἀπηγόρευον νὰ ἐορτάζουν πρὸ τοῦ Χριστιανικοῦ Πάσχα, ἀλλὰ τοὺς ἠνάγκαζον νὰ κάμνωσι χρῆσιν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν μεταφράσεων τῶν Ἀγίων Γραφῶν κατὰ τὰ ἀναγνώσματά των τοῦ Σαββάτου.

Οὔτε ὁ Βενιαμὴν Τουντέλα (περὶ τὸ 1171), οὔτε ὁ Ἰούδας Ἀλχαρίτζι (περὶ τὸ 1225), ἐπισκεφθέντες τὴν Κωνσταντινούπολιν ποιοῦνται μνείαν τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἀδριανουπόλεως. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τοιαύτη ἀποικία ὑπῆρχε κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, διότι ὀνόματα,

Κάλλο, Πόλλικαρ, Πάπο, Πιλοσόφ, Ζαφφίρα καὶ κοινὰ ὀνόματα, παπποῦ, μάνα, παπάς, τραντάφιλα, σκουλαρίτσα, φανερώς ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὑπάρχουσι σήμερον. Πρὸς τοῦτοις ὑπάρχει συναγωγὴ τῶν «Gregos», ἡ ἑλληνοφώνων Ἑβραίων, ἐχόντων ἰδιαιτέραν ἀκολουθίαν. Οἱ εὐποροῦντες Ἑβραῖοι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἄλλων πόλεων, ἐνοχλούμενοι μέ τὰς πιέσεις τῶν διοικητῶν τῆς ἐπαρχίας καὶ τὰς προσηλυτιστικὰς ἐνεργείας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μετώκησαν εἰς τὰς παραλίους πόλεις, ὅπου ἡδύναντο νὰ μένωσι ἐν σχετικῇ ἡσυχίᾳ καὶ μεγαλύτερα ἀνέσει καὶ ἀσφαλείᾳ.

Τὸ 1361 ὁ Ἀμουράτ Α' εὗρεν ἐκεῖ μόνον μικράν καὶ πτωχὴν ἀποικίαν Ἑβραίων, ἥτις ὥς σωτῆρα ὑπεδέχθη τὸν κατακτητὴν, οὗ ἡ θρησκεία τόσοσιν ὠμοίαζε τῆς ἰδικῆς των. Ἀνεφέρθησαν εἰς τοὺς ὁμοθρήσκους των τῆς Προύσης νὰ ἐλθωσι νὰ κατοικήσωσι ἐν τῇ νέᾳ Ὀθωμανικῇ πρωτεύουσῃ καὶ τοῖς διδάξωσι τὴν γλῶσσαν τῶν νέων κυρίων. Ὁ Ραββίνος, ὃν ὁ Σουλτάνος περιέβαλε μέ διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῶν κοινοτήτων τῆς Ρωμυλίας, ἵδρυσεν ἐν Ἀδριανουπόλει ραββινικὸν κολλέγιον, εἰς τὴν σύγκλητον τοῦ ὁποῦο ὅλα τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ὑπὸ τῶν Ἑβραίων τῆς Βούδας, Ἰαίου, Γαλάτσι καὶ ἀλλαχόθεν ἀνεφέροντο. Τὸ κολλέγιον αὐτὸ ἐδέχετο ὁμοίως σπουδαστὰς ἐκ Ρωσίας, Πολωνίας καὶ Οὐγγαρίας.

Οί Έβραίοι τῆς Ἀδριανουπόλεως

Ὁμιλος Ἑβραίων ἐκδιωχθεὶς ἐξ Οὐγγαρίας τὸ 1376 ὑπὸ Λουδοβίκου Α' ἐζήτησεν ἐκεῖ ἀσυλον. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀποικίαν ἢ συναγωγὴ Μπουδούν (= τῆς Βούδας) ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν της. Οἱ Ἑβραῖοι στρατιῶται οἵτινες ἤρχισαν νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας κατετάχθησαν εἰς τοὺς ghuraba, οἵτινες διοργανώθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτ Α' (1421 - 51). Ὡς κοινότης, οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ταραχὰς τῶν δερβισῶν ἐπὶ Μωάμεθ Α' (1413 - 21) ἐξεγερθέντων ὑπὸ τοῦ Bedreddin κατοικοῦ Ἀδριανουπόλεως, ὅστις μετεχειρίζετο ὡς ὄργανόν του τὸν Torlak - Kiamal προσήλυτον Ἑβραῖον. Οἱ Ἑβραῖοι Ἀδριανουπόλεως πάντοτε διετέλεσαν πιστοὶ εἰς τοὺς σουλτάνους καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔγιναν διακεκριμένοι ἐπιστήμονες, οὕτως ὥστε ὁ Μωάμεθ Β' (1453) ἔκαμε τὸν Hakim Yaakub ἱατρὸν του καὶ ἀκολούθως τὸν διώρισεν ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν (δεφερδάρην).

Ἡ κοινότης τῶν Καραῖμ τῆς Ἀδριανουπόλεως εὐήμεροι καὶ μέ μεταναστεύσεις ἐκ Κριμαίας καὶ νοτίου Πολωνίας ἠϋξήθη μεγάλως. Διὰ τῶν διδασκαλιῶν τῶν ραββίνων καὶ συνεχοῦς ἐπαφῆς μετὰ τῶν ραββινικῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν διδασκάλων των, οἱ οἱ Hanok Sasporta τῆς Καταλωνίας καὶ ἰδίως τοῦ ἀνεκτικοῦ Mordecai b. Eliezer Comtino (1460 - 80) ἀστρονόμου, μαθηματικοῦ καὶ λογικοῦ, ἡ κοινότης ἀφυπνίσθη τῆς ληθαργίας καὶ ἔκαμε μεταρρυθμίσεις εἰς τὰς συνθηεῖας τῶν ἐπιτρεπομένης τῆς χρήσεως ἀνημμένης λυχνίας τὴν ἐσπέραν τῆς Παρασκευῆς καὶ πυρὸς τὸ Σάββατον. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1453, τὰ μέλη τῆς αἰρέσεως αὐτῆς μετώκησαν σύσσωμα εἰς τὴν πόλιν.

Ἀφ' ἐτέρου ἡ ραββινικὴ κοινότης παρέμεινεν ἐκεῖ καὶ ἠϋξήθη κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἐπιρροήν. Ὑποφέροντες ἀπὸ διωγμοὺς καὶ προσελευσθέντες ἀπὸ τὰς λαμπρὰς περιγραφὰς τῆς ἀγαθότητος καὶ εὐνοιῶν, ἃς οἱ Ἑβραῖοι ἀπελάμβανον ἐν Τουρκίᾳ, γλαφυρῶς ἐκτεθειμένους ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἰσαάκ Ζαρφατί τὸ 1454, οἱ Ἀσκεναζὶμ συνέρρευσαν εἰς Ἀδριανουπόλιν ἐκ Βαβαρίας, Σουαβίας, Βοημίας, Σιλεσίας καὶ ἀλλαχόθεν καὶ ἱδρυσαν Ἀσκεναζικὴν συναγωγὴν. Λείψανα τῆς παρουσίας τῶν Γερμανῶν, Ἑβραίων φαίνονται εἰς τινὰς λέξεις ἑβραίου - γερμανικῆς καταγωγῆς roubissa (σύζυγος τοῦ ραββίνου), boulissa καὶ εἰς ὀνόματα οἰκογενειῶν καὶ ὁμοίως εἰς λειτουργικὰς συνθηεῖας.

Πραγματικὴ ὅμως ἀπόδειξις εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐπιτύμβιον τοῦ Moses Levi Ashkenazi Nasi (πρίγκηψ) ben Eliakim (1466 ἢ 1496).

Οὗτοι μέ τὸν ὄμιλον, ὅστις ἦλθεν ἀργότερον ἐξ Ἰταλίας καὶ ἱδρυσεν τὰς τρεῖς συναγωγὰς Ἰταλίας, Ἀπουλίας καὶ Σικελίας ἠνώθησαν μέ τοὺς Ἑβραίους τοὺς ἐξ Ἰσπανίας διωχθέντας τὸ 1492, οἵτινες ἱδρυσαν ἐπτὰ ἄλλας συναγωγὰς ὑπὸ τὰ ὀνόματα Ἀραγῶν, Καταλωνία, Evora, Gerush (ἐξόριστοι) Majorca, Πορτογαλία καὶ Τολέδον. Τοῦτο ἠϋξήσε τὰς συναγωγὰς εἰς 13. Οἱ Sephardim ἐπέβαλον ἐπὶ τῶν αὐτοχθόνων καὶ τῶν Γερμανο - Ἑβραίων τὴν γλῶσσαν, ἔθιμα καὶ συνθηεῖας τῆς Ἰσπανίας, αἵτινες ἐγένοντο δεκάτ' ὑπὸ ὅλων τῶν προσφύγων, οἵτινες ἦλθον μετὰ τοὺς Ἰσπανοὺς Ἑβραίους ἰδίως ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Alamano, ἥτις ἔνεκα τῆς πίστεως τοῦ ἀρχηγοῦ α κ. τῆς Joseph ben Solomon κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βουδαπέστης ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν Β' τὸ 1526, ἔτυχε ἰδιαιτέρας ἀσουλίας. Ἀπόγονοι τῆς οἰκογενείας κατοικοῦσι εἰσέτι εἰς

Ἀδριανουπόλιν.

Ἐπηρεασθέντες ὑπὸ τῶν μεταναστῶν αὐτῶν οἱ κατανύοντες εἰς τὰς μελέτας τοῦ Ταλμούθ ἔχασαν βαθμύδον τὸ ἐνδιαφέρον των καὶ καθ' ὅλοκληρίαν ἀπερρόφησε τὴν προσοχὴν των ἡ Καμπάλλα, εἰς ἐκ τῶν ὁπαδῶν τῆς ὁποίας, ὁ Ἀβραάμ βέν Eliezer ha - Levi, ἦτο συγγραφεὺς μερικῶν μυστικῶν συγγραμμάτων. Τὸ ἔδαφος οὕτω κατέστη δεκτικὸν διὰ τὴν παραδοχὴν τῶν Μεσσιανικῶν ἰδεῶν τοῦ ὄνειροπώλου Σολωμὼν Molho, ὅστις τὸ 1529 ἦλθεν εἰς Ἀδριανουπόλιν νὰ πείσει τὸν καλῶς γνωστὸν Ἰωσήφ Κάρο, ὅστις ἦτο τῆς φυλῆς τοῦ Aaron de Trani προέδρου τοῦ Κολλεγίου καὶ ἴσως τὸν Yom Tob Cohen καὶ Abraham Saba, ραββίνους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ 1522 ὁ Caro ἤρχισε τὰ σχόλια («Bet Yoseph») ἐπὶ τοῦ «Tourim» τοῦ Ἰακώβου βέν Asher, τὰ ὁποῖα ἐτελείωσε ἀργότερον ἐν Safed. Τυπογραφεῖον ἱδρυθὲν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Σολωμὼν καὶ Ἰωσήφ Yabetz ὑπῆρχεν ἐν Ἀδριανουπόλει πρὸ τοῦ 1555, ἀκολούθως μετεφέρθη εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνεκα ἐπιδημίας ἥτις ἐπεκράτει ἐκεῖ. Ἄλλο τυπογραφεῖον δὲν ἰδρύθη ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1888, ὅτε τὸ «Yoseph Daat» (El Progreso) περιοδικὸν ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν του. Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας ὑπεθάλπετο ἐν Ἀδριανουπόλει, καὶ ὁ Ἰωσήφ ibn Verga, ταλμουδιστής, ἀπετελείωσε τὸ διάσημον χρονικὸν («Shebet Jehudah»), ἀρξάμενον ὑπὸ τοῦ προπάπου του Ἰούδα καὶ ἐξακολουθηθὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του Σολωμὼν. Τοῦτο ἦτο ἐπικαίρον ἔργον διότι ἡ ἱερά ἐξέτασις ἥτις ἐξετίθετο ἐν τῷ συγγράμματι, ἀνεκείνη εἰς Ἀγκῶνα τὸ 1556 καὶ διηγείρεν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἑβραίων τῆς Τουρκίας, καθὼς καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, οἵτινες, ὅπως ἐκδικηθῶσι τὸν πάπαν Παῦλον Δ', ἐσκέφθησαν νὰ δεχθῶσι τὴν γνώμην τοῦ Ἰωσήφ Nasi καὶ παύσωσι στέλλοντες τὰ ἐμπορεύματά των εἰς Ἀγκῶνα καὶ μεταφέρωσιν τὸ ἐμπόριόν των εἰς Pesaro.

Οὕτε ὁ Ἰωσήφ Zarfaty συγγραφεὺς τῶν κηρυγμάτων («Jad Yoseph» 1617), οὕτε ὁ Ἰούδας Bithon (1568 - 1639) ἐγίναν αὐτόπται τοῦ Μεσσιανικοῦ κινήματος τοῦ Shabbethai Sebi, ὅπερ ἔληξεν ἐν Ἀδριανουπόλει, ὅτε ὁ Sebi καὶ ἡ σύζυγός του ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν (Σεπτ. 21 1666) ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ Δ' περὶ τοῦ γεγονότος παραδόσεις εἶναι πολλαὶ μέχρι σήμερον. Οἱ ραββῖνοι ἀντεστρατεύοντο εἰς τὴν προπαγάνδαν, τὴν ὁποῖαν ὁ Shabbethai εἰσέτι ἐξηκολούθει χάριν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ καὶ τοῦ Κινήματος ὅπερ διηγέρετο ὑπὸ τοῦ προφήτου του Ναθάν τῆς Γάζας, ὅστις ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὰ Ὑψαλα καὶ Comargena. Ὁ Ἰωσήφ Magrisso φαίνεται, ὅτι ἦτο λίαν ἄντι - Shabbethaia μεθ' ὅλην τὴν παρουσίαν τοῦ Σαμουήλ Primo πρῶν γραμματέως τοῦ Μεσσιῶ, ὅστις (νομίζω ὁ γραμματεὺς) ἀπέθανε ἐν Ἀδριανουπόλει τὸ 1708.

Δύο οἰκογένειαι παρέσχον ἐπὶ διακόσια σχεδὸν ἔτη δύο παραλλήλους γραμμάς ραββίνων. Εἰς τοὺς Behmoiras, Πολωνικῆς καταγωγῆς, ἀνήκον ὁ Μεναιὶμ I ben Isaak (1666 - 1728), Mordecai I (ἀπέθ. 1743 ἢ 1765), Μεναιὶμ II (ἀπέθ. τὸ 1776), Mordecai II Chelibi (ἀπέθ. 1821), Ραφαήλ I Μωησῆς (ἀπέθ. 1878) καὶ Ραφαήλ II (ἀπέθ. 1897) ὑπῆρχον μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ οἱ μὴ λειτουργοῦντες ραββῖνοι καὶ συγγραφεῖς Σολωμὼν, Συμεὼν καὶ Μεναιὶμ. Ἡ οἰκογένεια Gueron παρέσχε τοὺς ραββίνους Ραφαήλ Ἰακώβ Ἀβραάμ I (ἀπέθ. τὸ 1751), Eliakim I (ἀπέθ. ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ 1800), Jakir I (Preciado Astruc, ἀπέθ. ἐν Ἰερουσαλὴμ τὸ 1817), Ἰακώβ Ἀβραάμ II (Cornote ἢ Μεναιὶμ (ἀπέθ. τὸ 1826), Bekor Eliakim II (ἀπέθ. περὶ τὸ 1835) καὶ Jakir II (Preciado 1813 - 74), ἀπέθανε ἐν Ἰερουσαλὴμ κατόπιν

Οι Έβραίοι της Αδριανουπόλεως

λαμπρού σταδίου, Ιακώβ Αβραάμ III και Mordecai απέθ. τό 1889.

Πρός ταίς δύο αὐταῖς οἰκογενεαῖς αἰτίνες διαιμοιράζοντο μεταξύ των τήν τιμήν νά διοικῶσι τήν κοινότητα Ἀδριανουπόλεως ἐπί 200 ἔτη, ὑπῆρξαν καί τινες ἱκανοὶ γραμματεῖς, οἵτινες ἐπαξίως ἐβοήθουν εἰς τοῦτο. Οὗτοι εἶναι ὁ Elijah Perez (ἀπέθ. τό 1763), ὁ Ἀβραάμ Perez Isak Alkabez (ἀπέθ. τό 1831) καί ὁ Σαμουήλ ibn Danon ὅστις τό 1850 ἔλαβε διακεκριμένον μέρος εἰς τήν ἰδρυσιν σχολῶν, αἵτινες ἦσαν κατὰ πρόωκον ὑπό τήν διοίκησιν τοῦ Ἰωσήφ Halevy, νῦν καθηγητοῦ ἐν τῇ Σορβόννῃ καί ἀκολούθως διωκοῦντο ὑπό διευθυντοῦ ἀποστελλομένου ὑπό τῆς Alliance Israelite Universelle. Ἐκτός τῆς σχολῆς, ὑπάρχει καί Talmud Torah, μιᾷ ἰδιωτικῇ σχολῇ, σχολῇ διὰ κοράσια τῆς Jewish Alliance, Ἰουδαϊκῇ λέσχῃ, ἐν μικρόν νοσοκομεῖον καί μερικαί ἀγαθοεργαί ἀδελφότητες καί τῶν συζητήσεων. Τό 1872 ἡ Ἀδριανούπολις ὑπέστη τήν κατηγορίαν φόνου διὰ θρησκευτικούς λόγους. Ἡ Alliance Israelite ἐπίσης διατηρεῖ ἐν Ἀδριανουπόλει σχολήν ἰδρυθεῖσαν τό 1867. Θεολογικόν Σεμινάριον ἰδρῦθη καί τό 1896 ὑπό τοῦ Ἀβραάμ Danon ἐν σχέσει μέ τήν Alliance, τό ὁποῖον ὁμως ἐν ἔτος ἀργότερον μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Βιβλιογραφία: Franco, Essai sur l'Histoire des Israelites de l'Empire Ottoman p.p. 204, 205, Paris 1897 — Bulletin de l'Alliance Israelit Universelle 1897 σειρά 11 ἀρ. 22, σελ. 85.

2) Ἀπό τό βιβλίον τοῦ M. Franco: *Histoire des Israelites de l'Empire Ottoman*. Paris 1897.

(Σ. 22 - 23). Ἡ Ἀδριανούπολις ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων εἶχε Ἰουδαϊκὴν κοινότητα.

Ἐπιτάφιον εἰς ἐβραϊκὴν γλῶσσαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ κοιμητηρίου τῆς πόλεως αὐτῆς τὰ ἐπιμαρτυρεῖ. Ἀναγιγνώσκει τις τὰς ἀκολουθούσας λέξεις «ἐνθάδε κεῖται ὁ ραββῖνος Moche Halevy Askenazi ἀποθανὼν τήν 17 Αβ τοῦ ἔτους 5226 ἀπὸ τῆς δημιουργίας (1446 μ.Χ.). Ὡς ἴχνος ἀπὸ τήν βυζαντινὴν περίοδον ἀναφέρομεν προσέτι τήν συναγωγὴν, λεγομένην «El Kahal des Los Gregos» ἢ συναγωγὴ τῶν Ἑλλήνων.

(Σ. 29 - 30). Ὅτε ὁ Μουράτ Α' κατέλαβε τήν Ἀδριανούπολιν, εὗρε εἰς αὐτὴν μίαν πτωχὴν Ἰουδαϊκὴν κοινότητα, ἡ ὁποία προσέτρεξε μετ' ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τοὺς κατακτητάς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ δὲν ἐγνώριζον ἢ τήν Ἑλληνικὴν, προέτρεψαν τοὺς ὁμοθρήσκους των τῆς Προύσης νά ἐγκατασταθοῦν εἰς τήν Ἀδριανούπολιν, μέ τὸν σκοπὸν νά ἐκμάθουν ἀπὸ αὐτοὺς τήν τουρκικὴν γλῶσσαν. Τοῦτο ἐγενικεύθη εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικάς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν τῶν Ὀθωμανῶν. Παρουσιάσθη τότε ἓνα περιεργὸ γεγονός: Τό ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως τό ὁποῖον ἔφερε τοὺς Ἰσραηλῖτας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουλιανοῦ νά ἐγκαταλείψουν τὰς πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ, Φιλιππούπολιν, Λάρισαν, Νύσσαν καί Σόφιαν διὰ νά διαφύγουν τῆς τυραννίας τῶν ρωμαίων κυβερνητῶν καί νά ἐγκατασταθοῦν εἰς τήν Βάρναν, Σκούταρι τῆς Ἀλβανίας, Κέρκυραν, Ρουτσούκ κ.λπ. ἡλλαξε. Οἱ Ἰσραηλῖται τῶν παραλίων ἐπανήρχισαν νά ἐγκαθίστανται εἰς τὰς πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅπου ἡ σημαία τῆς ἡμισελήνου ἔκανε νά βασιλεύῃ ἡ δικαιοσύνη καί ἡ ἀνεξιθρησκεία.

Ὁ μέγας Ραββῖνος τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶχε πλήρη ἐξουσίαν ἐφ' ὧν τῶν Ἰουδαϊκῶν κοινοτήτων τῆς Ρωμυλίας. Εἶχε τό δικαίωμα νά διοικῇ, νά ἰδρῇ δικαστήρια, νά εἰσπράττῃ τὰ πληρωτέα χρεῖ τῶν Ἰουδαίων καί καταβάλλῃ αὐτὰ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θησαυρόν. Αὐτός ἦτο καί ὁ λόγος, ὥστε τό Ἰουδαϊκὸν πανεπιστήμιον (Yeshiba) τῆς Ἀδριανουπόλεως νά ἀκμάζῃ. Συνεβουλεύοντο τοὺς ραββῖνους, ἐπὶ ὧν τῶν ζητημάτων τῆς Ἰουδαϊκῆς νομολογίας, εἰς ὅλας τὰς πόλεις εἰς τὰς ὁποίας τὰ ὀθωμανικά ὅπλα ἤρχισαν νά ἐπικρατοῦν.

Ἡ Ἀδριανούπολις μάλιστα προσέλκυσε πολλοὺς σπουδαστάς, ταλμουδιστάς ἀπὸ τήν Οὐγγαρίαν, Πολωνίαν καί Ρωσίαν.

Σ. 1 Ἀποικίαι Ἰουδαϊκαί ἰδρῦθησαν ἀπὸ τοῦ 1ου μέχρι τοῦ 4ου αἰῶνος μ.Χ. καί κατὰ σειρὰν, εἰς Θράκην, Μακεδονίαν καί Θεσσαλίαν.

Βεβαίωτα ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος θά εὗρε μέγαλον ἀριθμὸν ὁμοθρήσκων μας ἐγκατεστημένων ἤδη εἰς τό Βυζάντιον, ὅπου εἶχον πολλὰς συναγωγάς: Διότι τοὺς ἐπέτρεψε νά τὰς διατηρήσουν πληρώνοντες φόρον, ἀλλὰ τοὺς ἀπηγόρευσε νά κτίσουν νέας.

3) Ἀπό τό βιβλίον τῆς Lady Montague: *Letters*. London 1861. τόμ. I.

(Σ. 299) Ἡ παντοτινὴ ἀμφέσις (τῶν τουρκισσῶν) τὰς παρέχει πλήρη ἐλευθερίαν νά ἐκπληροῦν τοὺς πόθους των χωρὶς φόβον ν' ἀνακαλύφθουν.

Ἡ πλέον ἐν χρήσει μέθοδος εἶναι νά ὀρίζουν συνάντησιν μέ τὸν ἀγαπητικόν των εἰς τό μαγαζὶ ἐνός Ἑβραίου, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐξ Ἰσοῦ κατάλληλα (διὰ τοιαύτους σκοπούς) ὅπως τὰ Ἰνδικὰ μέρη παρ' ἡμῖν.

Καί ἐν τούτοις, ὅσοι δὲν κάμνουν τοιαύτην χρῆσιν αὐτῶν, δὲν διστάζουν νά μεταβῶσι εἰς αὐτὰ καί ἀγοράσουν πράγματα μικρὰς ἀξίας ἢ ἀκριβὰ ἐμπορεύματα, τὰ ὁποῖα εὕρισκε τις παρ' αὐτοῖς.

Αἱ κυραὶ ὑψηλῆς περιωπῆς σπανίως ἀποκαλύπτουν εἰς τοὺς ἐρωμένους των ποῖα εἶναι καί εἶναι πολὺ δύσκολον δι' αὐτοὺς ν' ἀνακαλύψουν ποῖα εἶναι. Δύνασθε νά φαντασθῇτε ὀλίγας πιστάς συζύγους εἰς αὐτὴν τήν χώραν, ἀφοῦ οὐδὲν ἔχουν νά φοβηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀκριτομυθίαν τοῦ ἐρωμένου. Ὡς ἐκ τούτου βλέπομεν πολλὰς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τό θάρρος νά ἐκτίθενται τοιοιτοτρόπως.

(Σ. 321 - 2). Παρετήρησα ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν πλουσίων ἐμπόρων εἶναι Ἑβραῖοι.

Ὁ λαὸς αὐτός εἶναι ἀπίστευτος δύναμις εἰς τὴν χώραν αὐτήν. Ἐχουν πλεῖστα προνόμια ὑπεράνω ὧν καί αὐτῶν τῶν Τούρκων, καί ἔχουν σχηματίσει σημαντικὴν κοινότητα, διεπόμενοι ὑπὸ τῶν ἰδικῶν των νόμων· προσέτι ἔχουν συγκεντρώσει εἰς χεῖρας των ὅλον τό ἐμπόριον τῆς αὐτοκρατορίας, ἐν μέρει διὰ τῆς σταθερᾶς μεταξὺ των ἀλληλεγγύης καί ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς των ἐπὶ τῶν Τούρκων, χαρακτηριζομένων διὰ τὴν νωθρότητα των καί τὴν ἑλλειψιν ἐνεργητικότητος.

Κάθε πασὰς ἔχει τὸν Ἑβραῖον του, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶναι ὁ ἀνθρώπος τῶν ὑποθέσεών του. Τοῦ ἐμπιστεύεται ὅλα του τὰ μυστικά καί διεξάγει ὅλας τὰς ὑποθέσεις. Οὐδεμία συναλλαγὴ γίνεται, οὐδεμία δωροδοκία λαμβάνεται, οὐδὲν ἐμπόρευμα πωλεῖται χωρὶς νά περάσῃ ἀπὸ τὰ χεῖρα του.

Εἶναι οἱ ἱατροί, ἐπιστάται καί διερμηνεῖς ὧν τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. Δύνασθε νά φαντασθεῖτε πόσον ἐπι-

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἀδριανουπόλεως

κερδές είναι τοῦτο εἰς λαόν, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε παραλείπει νά ἐπωφεληθῇ καί τῆς ἐλαχίστης εὐκαιρίας. Ἐχουν εὖρεϊ τό μυστικόν νά κάμωσιν τοὺς ἑαυτοὺς τους τόσο ἀναγκαίους, ὥστε εἶναι βέβαιοι τῆς προστασίας τῆς αὐλῆς, οἰονδήποτε ὑπουργεῖον καί ἂν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν.

Ἀκόμη καί αὐτοὶ οἱ Ἀγγλοι, Γάλλοι καί Ἱταλοὶ ἔμποροι, οἱ ὁποῖοι ἐννοοῦν τὰς πονηρίας των, ἀναγκάζονται νά ἐμπιστεύονται τὰς ἐργασίας των εἰς τὴν διαπραγματεύσιν των· οὐδεμία συναλλαγή ἐκτελεῖται ἄνευ αὐτῶν. Καί τό μετελτέστερον των εἶναι δύσκολον, νά τόν δυσαρεστήσῃ τις, καθόσον ἡ ὀλομέλεια (κοινότης) ὑπερασπίζει τὰ συμφέροντά του μετ' ἐξ Ἰσου δραστηριότητος, ὅπως θά ἐπραττε καί διὰ τοὺς πλέον σημαίνοντας τῶν μελῶν της.

Πολλοὶ αὐτῶν εἶναι πλουσιώτατοι, φροντίζουν ἐλάχιστα ὅμως νά τό ἐπιδεικνύουν, καίτοι ζοῦν εἰς τὰ σπῖτια των μέ μεγάλην πολυτέλειαν καί μεγαλοπρέπειαν.

4) Ἀπό τό βιβλίον τοῦ Abraham Danon: *Οἱ Καραῖται ἐν Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. Συμβολαί εἰς τὴν ἱστορίαν των. Ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως ἀνεκδότων ἐγγράφων. Ἐν Jewish Quarterly Review. London 1925.*

(Σελ. 289). Ἡ ἀφρεσίς τῶν Καραϊτῶν ἔχει τὴν γέννησίν της ἐν Βαγδάτῃ καί μετεφτεύθη εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἀκόμη κατὰ τὰ μέσα τῆς 10ης ἐκατονταετηρίδος ἐπέδειξε μεγάλην τάσιν πρὸς προσηλυτισμόν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὁποίας διεσπάρη πανταχοῦ.

Ἡ Ἱδρυσίς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κοινότητος πιθανῶς ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Κατὰ τινα παράδοσιν μετώκησαν εἰς Ἀδριανούπολιν καί ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τό 389 (·) ἐπὶ Θεοδοσίου Α'. Ἰδε Ε. Delnard Warsaw Goldman 1878, σελ. 13.

(Σελ. 296 - 301). Ἀνωτέρω ἐγένετο μνεῖα μόνον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Καραϊτῶν, διότι συνεπεία τῆς καταθλίψεως τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων καί τοῦ φανατικοῦ κλήρου, αἱ κοινότητες τῶν Καραϊτῶν πράγματι ἐγκατέλειπον τὰς πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅπου ὀλίγη ὑπῆρχε ἀσφάλεια εἰς τὴν περιουσίαν καί τὴν ζωὴν των. Προτιμῶντες νά ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰ παράλια καί π.χ. ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου εὗρον σχετικῶς περισσοτέραν ἀνεσιν καί ἡδύναντο νά ἐπικοινωνήσωσι μετὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ, Καίρῳ καί Κριμαίᾳ ὁμοθρήσκων των.

Μόνον μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀδριανουπόλεως τό 1360 ὑπὸ Μουράτ Α' τό ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω πρὸς τό ἐσωτερικόν. Ὅσοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰς παραλίους πόλεις, ὅπου ὁ Βυζαντινὸς σταυρὸς ἐκυριάρχει ἐτι, ἀναμφιβόλως ἐπέστρεψαν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς ἡμισελήνου, εἰρήνῃ καί δικαιοσύνῃ ἐπεκράτει.

Πιθανὸν Ἱδρυσαν ἐκεῖ ἀνέβησαν σχολὴν ὅπου πιθανόν ἐξεπαιδεύθη ὁ συγγραφεὺς Judah, ὅστις τό 1390 εἶχε ἀντιγράψῃ τὴν Πεντάτευχον ἐπὶ διφθέρας. Δέν εἶναι βέβαιον ἂν τοῦτο ἦτο ἔργον τοῦ ἡ ἔργον τοῦ πατρὸς του Elijah. Ὁ αὐτὸς Judah ἀναφέρεται εἰς ἕτερον χειρόγραφον τοῦ 1363. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα νά εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ ἐν Ἀδριανουπόλει σχολὴ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤδη ἦτο εἰς θέσιν νά παρέξῃ διδασκάλους καί ἀντιγραφεῖς διὰ ξένας χώρας. Ἐκτός ἂν ὁ ἄνω μνημονευόμενος ἀντιγραφεὺς εἶχε διδαχθῇ ἀπὸ τοὺς ραββινικοὺς Ἰσραηλίτας τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἢ μετέβῃ εἰς Κριμαίαν κατὰ τὴν

παιδικὴν του ἡλικίαν...

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ Β' 1453... πολλοὶ Ἰσραηλίται ἀπὸ ἄλλας πόλεις τῆς εὐρείας τοῦ αὐτοκρατορίας μετωκίσθησαν εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πρωτεύουσαν. Μεταξὺ τῶν ραββινικῶν Ἰσραηλιτῶν οἱ ὁποῖοι μετώκησαν ἐξ Ἀδριανουπόλεως καί Προβαδίας κ.λπ. θά ὑπῆρχον ἀναμφιβόλως καί τινες Καραῖται οἱ ὁποῖοι ἐπίσης μετηνάστευσαν ἐκ Σηλυβρίας, Βουργάζ, Πάργας, (παρὰ τὴν Κέρκυραν) (ἐγγράφον ἀρ. 3), Νικομήδειαν, Κέρκυραν καί Θεσσαλονίκην, ὅπου εἶχον κοινότητας.

Ἄν κρίνῃ τις ἐκ τῆς ἀκολουθοῦ περικοπῆς: «οἱ Καραῖται, οἱ ὁποῖοι μετωκίσθησαν ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β' ἐγκατεστάθησαν ἐν Χάσκιῳ, ὅπου ἀρχαία συναγωγὴ διετέθη ὑπὲρ αὐτῶν». Ἡ ἀρχικὴ μικρὰ κοινότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ὑψήθη καί κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπερροφήθη καί ὑπετάγη εἰς τὴν τῶν νεοελθόντων, ἀπέκτησε εἰς τὴν δημοσίαν καί ἰδιωτικὴν τῆς ἐμφάνισιν τό δόνομα Κοινότης Ἀδριανουπόλεως (εἶχεν ἐπίσης τὴν συναγωγὴν τῶν ἐξορίστων ἢ ἦτο παράρτημα τῆς ραββινικῆς κοινότητος τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος). Ἐκλήθη οὕτω εἶτε ἐκ τῆς σπουδαιότητος τῶν νεωστὶ ἀφίχθέντων ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης, οἵτινες ὑπερέτουν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοὺς ἄλλους, ἢ ἴσως ἐπειδὴ κατώκουν ἐν Βαλατᾷ παρὰ τὴν πύλιν τῆς Ἀδριανουπόλεως... Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ συνοικία Καρακίῳ (Γαλατᾷ) λέγεται ὅτι ἐδήλου τό χωρίον τῶν Καραϊτῶν... Βασίζομενος εἰς χωρίον τοῦ Calleb Afendopolo καί εἰς διαφόρους παραδόσεις τό ἐπεσκέφθην.

Α. *Keramia* (Kermende τουρκιστ) ἀπέναντι τῆς Χαλκηδόνος καί παρὰ τὸν μικρὸν Τσεκμετζέν. Ἐπὶ λοφίσκου, ἐπιβλέποντος τὴν θάλασσαν, ὀπισθεν τοῦ τεμένους Σελιμιέ, παρετήρησα νεκροταφεῖον διασχιζόμενον ὑπὸ δρόμου καί λιθοστρωμένου νεκροταφείου. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι μερικοὶ ἀπὸ γύψου οἱ ὁποῖοι φθειρόνται εὐκόλως, ἐνῶ ἄλλοι εἶναι ἐκ μαρμάρου. Περιέργως οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἔχει ἐπιγραφὴν τινα. Εἶναι ἀνεπίγραφοι στήλαι διαφόρων μορφῶν καί θέσεως· ἄλλαι κεῖνται χαμαί, ἄλλαι ἵστανται ὄρθιοι, ἄλλαι εἶναι ὀθικτοὶ καί ἄλλαι εἰς μικρά τεμάχια, μερικά εἶναι τετράγωνοι ἢ παραλληλόγραμμοι καί ἄλλαι εἶναι ὀριζοντίως ἢ ἐξαγωγικῶς περικεκομμέναι καί ἄλλαι μέ ἐπιμήκει ραβδώσεις, ἄλλαι κυλινδρικοὶ, ὅπως ἐν Ὁκ.-Μεϊδάν τοῦ Χάσκιῳ, μερικά δ' ἔχουν τεμάχια λιθίνων κεφαλῶν. Μερικά ἐξ αὐτῶν ἔχουν μῆκος 4 μέτρων καί 1 μέτρου διάμετρον.

Β' *Τὰ Γαλατάρια*, ἀνατολικῶς τοῦ Μικροῦ Τσεκμετζέ, ὅπου ὁμοίως ὑπάρχει νεκροταφεῖον διασχιζόμενον ὑπὸ δρόμου, πράγματι κατεσκευασμένον ἐκ λίθων νεκροταφείων, οἱ ὁποῖοι λέγεται ἐλήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸ ἡμισείας ἐκατονταετηρίδος περίπου δι' ἀνέγερσιν οἰκοδομῶν καί οἱ ὁποῖοι λίθοι εἶναι κεκαλυμμένοι ὑπὸ τσιμέντου. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, μέ λεγουν, εὗρον ἐγγράφα καί βιβλία παραχωμένα ἐκεῖ (Geniza) τὰ ὁποῖα ἔκαψαν μετὰ τὴν ἐκσκαφὴν των καί λεγουν εἰς ἀνήκον εἰς τοὺς πρώτους Ἰουδαίους κατοίκους τοῦ χωρίου.

Γ' *Τσιφούτ Βουργάζ* (Γρύπες ἑλληνιστ) κείμενον μετὰ τοῦ γεωργικοῦ σταθμοῦ Χαλκαλῇ καί τοῦ Μακρίκιῳ, τρία τέταρτα τῆς ὥρας βορείως τοῦ χωρίου. Μόνον δωδεκάς οἰκιῶν ἑλληνικῶν ὑπάρχει ἐκεῖ, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὁμοίως τὴν ὥραιαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ἀλ-

Οί Έβραϊοι τῆς Ἀδριανουπόλεως



Νέα Έβραϊα τῆς Ἀδριανουπόλεως.

λαι κατοικίαι, νῦν ἐρείπια, λέγεται ὑπὸ τῶν ἰδίων Ἑλλήνων, ὅτι ἀνῆκον εἰς Τούρκους. Εἰς ἀκαλλιέργητον ἀγρόν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἰδίων Ἑλλήνων, ταυτίζεται μέ Ἰουδαϊκὸν νεκροταφεῖον, παρετήρησα δύο τετραγώνους λίθους ὀρθίους ἀνεπιγράφους.

(Σελ. 304 - 308). Ἡ μετοικησία μέρους τῆς κοινότητος Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν πρωτεύουσαν δὲν συνετέλεσε νὰ ἐξαφανισθῇ τελείως ἡ κοινότης ἀπὸ αὐτὴν. Ἀπ' ἐναντίας κατὰ τὸν Judah Rouki 1581 διαρκῶς ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν δύο πόλεων, ἀκόμη καὶ πεζὴ μεταξύ τῶν Καραϊτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, μέ τὸν σκοπὸν νὰ συζητήσωσι θρησκευτικὰ ζητήματα. Ἀμφότεραι αἱ κοινότητες αὗται ἠυξήθησαν ἀριθμητικῶς διὰ τῆς ἀφίξεως περὶ τὸ 1460 Καραϊτῶν ἐξ Ἀσίας Νοτίου Πολωνίας καὶ Κριμαίας. Ἡ ἀφίξις τῶν ξένων δὲν συνετέλεσε νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀμάθειαν εἰς ἣν ἡ αἴρεσις αὕτη εἶχε καταπέσει.

Παρά τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἰδρυτοῦ των, ὅτι ἡ γραφὴ πρέπει νὰ ἐξηγῆται λογικῶς, μετὰ ὥριμον σκέψιν, οἱ Καραῖται κατόρθωσαν νὰ δημιουργήσωσι δόγματα ἀπὸ τὰς γνώμας τῶν παλαιῶν του ἀρχηγῶν... Γεγονός ἀποδεικνύον τὴν στενοκεφαλίαν των κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, εἶναι ἡ θυελλώδης διαμάχη πρὸς τοῦ 1455, ἥτις ἐλαβε χώραν ἐν Ἀδριανουπόλει περὶ τῆς θέσεως, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀναγνώστης τῆς Πεντατεύχου πρέπει νὰ κατέχῃ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ τὴν τελετὴν τῆς πρωίας τοῦ Σαββάτου, ἀν ὅλῃ, ἔπρεπε ν' ἀτενίζῃ πρὸς τὴν Σκηνὴν τῆς Διαθήκης ἢ πρὸς τὸν λαόν. Ἡ πρώτη ἐκ τῶν δύο γνωμῶν ἐπέκρά-

τησε. Ἐτερον γεγονός τὸ ὁποῖον ἐλαβε χώραν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, δεικνύει τὸ ἀμετάβλητον τῶν ἀρχῶν τῶν Καραϊτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Ἡ ἀνωτέρα των σχολὴ ἐν Ἀδριανουπόλει, τῆς ὁποίας προεστάτου ὁ Menahem Bassiatzi b. Joseph (1450) καὶ ὁ υἱὸς του Moses, Menahem Maroli, Michael ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ υἱὸς του Ἰωσήφ, εἰσήξε ἀναμφιβόλως ὑπὸ ραββινικὴν ἐπιρροήν, μεταρρυθμίσιν ἀνήκουστον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Καραϊσμοῦ. Δηλαδή τὸ ἀνάπτειν τὸ φῶς διὰ τὸ Σάββατον ἀπὸ τὴν Παρασκευὴν ἐσπέραν, ὥστε ἡ ἀγία ἡμέρα μὴ διέρχεται ἐν σκότει... Ἡ μεταρρυθμισὶς αὕτη ἔτυχε ἀνταγωνισμοῦ, διότι οἱ Καραῖται σταθερῶς εἰρχοντο τῆς ἀντιθέτου γνώμης καὶ συνηθείας, ἥτις πιθανόν ἐξηκολούθη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Anan καὶ ὑπεστηρίζετο διὰ τῆς παρελεύσεως τόσο χρόνου. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐγένετο αἰτία ἐσωτερικῆς διαπάλης. Οἱ συντηρητικοὶ κυρίως, ἀποτελούμενοι ἐκ τῶν ἐκ Ρωσίας καὶ Κριμαίας μεταναστῶν, μετεχειρίζοντο τοὺς τολμηροὺς μεταρρυθμιστὰς ὡς αἰρετικούς...

Διαφοραὶ ὑφίσταντο μεταξύ τῶν διαφορῶν κοινοτήτων ἐπὶ τοῦ ζητήματος ποίου εἶδους βιβλίου νὰ γίνεταί χρῆσις διὰ τὰς ἀναγνώσεις αὐτὰς τοῦ Σαββάτου. Τὸ 1496 αἱ κοινότητες Kaffa, Κριμαίας καὶ Κερκύρας συνήθιζον ἀκόμη ν' ἀναγιγνώσκουν τὸ Sidra τὸ Σάββατον μετὰ τὸ Succoth ἀπὸ σύνηθες βιβλίον τῆς Πεντατεύχου, καὶ κατόπιν ἐκ τοῦ κυλίνδρου τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γενέσεως 1 - 113 ὑπὸ ἐνὸς Κοέν, ἐνὸς Λευίτου καὶ 5 λαϊκῶν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀδριανουπόλει, Σηλυβρία καὶ Μπουργάζ ὁ ἱερός Κύλινδρος ἐξηγέτο διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τὴν 7ην ἡμέραν καθ' ἑκάστον Σάββατον καὶ ἡ συνήθεια αὕτη συνέτεινε νὰ ὑπεκκαίῃ τὴν ἐπιθυμίαν τίς νὰ ὑπερτερῇ εἰς τὰς ἱεράς σπουδὰς, μέ τὴν ἀναμονὴν, ὅτι ἡμέραν τινα θὰ ἐπροσκαλεῖτο ν' ἀναγνώσῃ δημοσίως τοῦτο ἐκράτει τὴν προσοχὴν ἐκάστου ἀγρυπνον καὶ τὸν ἠνάγκαζε νὰ προπαρασκευάζεται διὰ τὴν τοιαύτην περιστάσιν διὰ διαρκοὺς ἐπαναλήψεως. Πρὸς τὸν αὐτὸν παιδαγωγικὸν σκοπὸν μετέφραζον (ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἑλληνικὴν) τὴν ἐβδομαδιαίαν περικοπὴν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν γυναικῶν καὶ ἀμαθῶν.

Ἀργότερον, ἔνεκα τῆς ἀμίλλης ἡ ὁποία ἐξηγέρθη διὰ τὴν τάξιν, ἡ ὁποία θὰ ἐδίδετο εἰς ἑκάστον ἀναγνώστην, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ Κοέν καὶ Λευιτῶν ἀξίων (ἔνεκα τῆς διαγωγῆς του) τῶν ἱερῶν αὐτῶν ὀνομάτων, ἐκ νέου ἐπανήλθον εἰς τὴν συνήθειαν νὰ γίνονται αἱ ἀναγνώσεις τῆς Πεντατεύχου εἰς μορφήν βιβλίου. Αἱ ἀναγνώσεις αὗται ἐγίνοντο ὑφ' ἐνὸς προσώπου ἀξίας, τὸ ὁποῖον ἀνεγίνωσκε αὐτὰς χωρὶς νὰ σταματᾷ, οὕτω ἀκολουθῶν τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ἱεροῦ κυλίνδρου.

(Σελ. 310 - 311). Ἡ κατὰκτησις τῶν Τούρκων... ἐνεδυνάμωσε τοὺς δεσμοὺς μεταξύ ραββινικῶν καὶ Καραϊτῶν καὶ τοὺς ἔφερε πλησιέστερον πρὸς ἀλλήλους. Οὕτω ὁ Mordecai Comtino ραββίνος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1460 - 90) ὅστις ἀφῆκε τὴν Κωνσταντινουπόλιν δι' Ἀδριανουπόλιν, ἐλαβε ὑπ' ὄψιν ὅχι μόνον τὴν γνώμην τῶν Καραϊτῶν εἰς τὰ σχόλια του τῆς Γραφῆς, ἀλλ' ἐδέχετο εἰς τὰς δημοσίας τάξεις μαθητὰς Καραϊτᾶς καὶ ραββινικούς, ὅπου ἐμάνθανον καὶ εἰθίζοντο εἰς ἀμοιβαίαν ἀνοχὴν, τῆς ὁποίας παράδειγμα ὁ ἴδιος ἐδίδεν ὑποστηρίζων φιλικὰς διαθέσεις πρὸς τοὺς Καραϊτᾶς καὶ ὁμιλῶν μετὰ σεβασμοῦ περὶ αὐτῶν καὶ ἰδίως περὶ τοῦ Joseph Revitz.

(Σελ. 314). Συνεπεῖα διαφορᾶς ἐνεργηθείσης τὴν 20ὴν Iyyar 1480 μεταξύ τῶν ραββινικῶν καὶ Καραϊτῶν εἰς τὴν ἀ-

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἀδριανουπόλεως

γοράν τῶν ἰχθύων, πιθανῶς τὸ Μπαλούκ - Παζάρ, περὶ τοῦ brill (= Claria lotte) τὸ ὁποῖον οἱ μὲν πρῶτοι ἐθεώρουν ὅτι ἦτο ἰχθύς τὸν ὁποῖον ἐπετρέπετο νὰ φάγουν, διότι εἶχε λέπια τὰ ὁποῖα ἐπιπτον κατὰ τὴν σύλληψίν του, αἱ δύο κοινότητες διώρισαν 20 ἀπεσταλμένους, οἱ ὁποῖοι μετέβησαν εἰς Δέρκος, (τὴν λίμνην) ἀπέχοντος μίαν ἡμέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ ραββινικοὶ ἐπέισθησαν περὶ τῆς ἀγνοίας των ὑπὸ τῶν ψαράδων, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον ἐκ πείρας πολυετοῦς, ὅτι ὁ ἰχθύς ἐκεῖνος δὲν εἶχε λέπια. "Ἐκτοτε πολλοὶ ραββίνοι δὲν τὸν τρώγουν. Κατὰ τὴν περιόρισαν αὐτὴν πολλοὶ διακεκριμένοι Καραῖται ἐλαβον μέρος εἰς τὴν εἰς Δέρκος ἀποστολήν.

(Σελ. 315). Τοῦ ἔργου τοῦ Judach Maruli (υἱοῦ τοῦ Menahem Maruli τῆς Ἀδριανουπόλεως) σώζεται μόνον ἓν ἀντίτυπον... Κατάλογος τῶν ἔργων τοῦ Elijah Bashyazi ἔχει ὡς ἐξῆς... 6) περὶ τῆς Ἀκολουθίας, τελειωθὲν ἐν Keramo Τρίτην 22 Tebet 1497* ἀνάπτυξις δοκιμίου τοῦ ἰδίου τοῦ 1492... 13)... ἕτερον ἔργον ἀποτελειωθὲν 4 Adar 1497 ἐν Keramia.

(Σελ. 343). Τὸ 1702 ὁ Καραῖτης Moses Jerusalmi ἐνεταφιάσθη ἐν Ἀδριανουπόλει εἰς τὸ ραββινικὸν νεκροταφεῖον, ὅπου δὲν εὐρίσκομεν ἰχνη Καραϊτικῶν νεκροταφείων σήμερον.

5) Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ U. de Salaberry: *Histoire de l'Empire Ottoman*. Paris 1824, τόμ. II, σελ. 285 - 6.

Ἄν Sabatei - Sevi διδάκτωρ τοῦ ἑβραϊκοῦ νόμου, ἐπρωτίθετο ν' ἀναγγεῖλῃ εἰς τὸ ἑβραϊκὸν ἔθνος ὅτι ἦτο ὁ Μεσσίας. Αὐτὸ ἐγένετο εἰς τὴν Γάζαν, τὸ 1666, χρόνος τοῦ ὁποῖου ὁ ἀριθμὸς εἶναι μυστικιστικὸς, ἐδίδασκε εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ μάλιστα εἰς τὰς δημοσίας πλατείας. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἕνας ἄλλος ἀπατεῶν, συνέννοχος τοῦ Sabatei - Sevi παρουσιάζετο εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς ὁ προφήτης Ἡλίας καὶ ὠμίλει διὰ τὸν ὑποτιθέμενον Μεσσίαν, ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν ὁπαδῶν, ὁ μέγας βεζύρης πρωτίστως περιεφρόνει αὐτοὺς τοὺς ἀφανεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐδίδασκον ἐνοπλοῖ. Ἀλλὰ πολλοὶ διέδοσαν ὅτι ἡ ἰσχὺς τοῦ οἴκου τοῦ Ὁσμάν θὰ ἐδίδετο εἰς τὴν τοῦ Μεσσίου, πρὶν ἢ συμπληρωθῇ ἓν ἔτος καὶ θὰ ἔπαυσαν νὰ πληρώνουν, ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμήν, τὸν φόρον εἰς τὸν τύραννον εἰς τὸν ἀπαίσιον Μωχαμέτ Δ', ὁ Κιονπερτί ἔκρινε ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ καταστῇ τὰ αὐτὰς ταραχάς.

Ἐπεισεν ἐπιτηδεῖως τὸν Sabatei - Sevi ὅτι ὁ σουλτάνος ἦτο ἔτοιμος ν' ἀλλάξῃ θρησκείαν καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν διδασκαλίαν του. Κατὰ τὴν πρόφασιν αὐτὴν τὸν προέτρεψε νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐκθέσῃ τὴν διδασκαλίαν του. Ἐπεβίβάσθη πλοίου μετὰ μερικῶν προσηλῶτων του. Δύο ὁθωμανικαὶ γαλέραι τὸν ἠκολούθησαν εἰς τὸν διάπλουν. Παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ Μωχαμέτ. Ὁ δρόμος ἀπὸ τὴν πρωτεύουσιν πρὸς τὴν Ἀδριανουπόλιν ἐκαλύπτετο ἀπὸ πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγονυπέτουν εἰς τὸ πέρασμά του. Καὶ διεσκόρπιζον φυλλώματα καὶ ἄνθη.

Ἄλλ' ὁ θρίαμβος αὐτὸς ὑπῆρξε βραχείας διαρκείας. Ἡ λάμψις τοῦ θρόνου καὶ ἡ παρουσία τοῦ κυριάρχου ἐθορύβησαν ἀμέσως τὸν Μεσσίαν, ὅταν ἔλαβε διαταγὴν νὰ κάμῃ θαῦμα ἐν συνεχείᾳ τοῦ ὁποῖου θ' ἀνεγνωρίζετο ἡ θεότης του. Τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄτρωτον. Ὁ Sabatei - Sevi προσηλώθη εἰς ἓνα κίονα καὶ

οἱ στρατιῶται μὲ τὸ τόξον εἰς τὴν χεῖρα, ἐτοιμάζοντο νὰ τὸν διατρήσουν μὲ βέλη. Ὁμολόγησε μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια ὅτι εἶχε ἐκμεταλλευθῇ τὴν εὐπιστίαν τοῦ λαοῦ. Ὁ σουλτάνος ἠπείλησε τὸν Ἰουδαῖον δόκτωρα ὅτι θὰ ἀνεσκολοπίζετο, ἐάν δὲν ἠσπάζετο τὴν πίστιν τοῦ Μωχαμέτ. Εἶναι ἀμφίβολον ἐάν αὐτοὶ οἱ μουσουλμάνοι ἐνέκριναν τὴν τοιαύτην μεταστροφήν.

Ἀλλὰ τὸ πλεόν ἐκπληκτικόν εἶναι, ὅτι αὐτὴ ἡ τόσον ἀνανδρὸς ἀλλαγὴ μετώπου καὶ δημοσίως ἀποκαλυφθεῖσα, δὲν ἤρκεσε νὰ διασκεδάσῃ τὴν αἵρεσιν.

Ὁ Ἀγγλος Porter βεβαιώνει ὅτι ἀκόμη σήμερον, ὑπάρχουν ὁπαδοὶ του καὶ μάλιστα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

6) Ἀπὸ τὸ βιβλίον G. F. Abbot: *Record of John Finch's Embassy 1674 - 1681*. London 1920.

(Σελ. 94 - 95). Οὕτω (ἐν μεγαλοπρεπείᾳ) ἔφθασε (ἡ ἀκολουθία του) εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ ὁποία ὠρίσθη (ἐν Ἀδριανουπόλει) διὰ τὴν ἐξοχότητά του, τὸν Ἀγγλον πρεσβευτὴν. Ἄλλ' ἐκεῖ διὰ τοῦ δηκτικοῦ σαρκασμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον, ὅπως ἐλέγχθη, ἡ τουρκικὴ ἰδιοφυῖα ἐναυρίνετο, ἡ ὅλη σκηνὴ ἔλαβε ἀμεσον μεταβολήν.

«Ἡ οἰκία», λέγει ἐξαλλος ὁ αἰδεσ. John Covel¹ μὲ τὴν συνήθη εἰς κληρικοὺς εὐφράδειαν, «ἦτο ἀθλιώτατος κατηραμένος τόπος, ὅπου θνητὸς ποτὲ ἐτέθη. Ἦτο ἑβραϊκὸ σπῖτι, οὔτε κατὰ τὸ ἥμισυ ἀρκετόν νὰ περιλάβῃ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ κυρίου μου — ἀπλοῦστατα φωλεὰ ψύλλων καὶ κορέων καὶ ποντικῶν παντός μεγέθους καὶ δυσωδίας, περικυκλωμένη ἀπὸ ὀλόκληρα κοπάδια βρωμερῶν ζωιδῶν Ἑβραίων».

Ἀκόμη καὶ εἰς τὰ παραδοξότατά του ὄνειρα ὁ Sir John δὲν ἐφαντάσθη ἑαυτὸν ἐγκαθιδρυμένον εἰς τὴν ἑβραϊκὴν. Ἄλλ' αὐτὸ ἦτο πραγματικότης, ὅχι ὄνειρον, ἀληθὴς ρυπαρότης. Ἐκρηξίς ὀργῆς τὸν κατέλαβε, ἐναντίον παντός, ἰδιαιτέρως ἐναντίον τοῦ Signor Antonio Perone ὅστις εἶχε εἰς τὴν διάθεσίν του δύο μῆνας, κατὰ τοὺς ὁποίους νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν κοσμίαν του ἐγκατάστασιν. Ὑβρίσε τὸν δυστυχῆ δραγουμάνον, ἴσως κατὰ τρόπον, καθ' ὃν ποτὲ πρεσβευτὴς δὲν ὕβρισε. «Ὡρκίσθη, λέγει ὁ ταμίας μας (Dudley North)² οὐδέποτε νὰ τὸν συγχωρήσῃ». Τὸν διέταξε ν' ἀναχωρήσῃ διὰ Κωνσταντινούπολιν ἐντὸς 24ώρου».

Κατὰ τὰ φαινόμενα ὁ Sir John ἠγνώνει ὅτι ὁ μεγαλοπρεπὴς Marquis de Nointe³ γάλλος πρεσβευτὴς ἐγένινεν ἀντικείμενον ἀκριβῶς τῆς ἰδίας τρομερᾶς ἐκπλήξεως. Ἡ ἂν τὸ ἐγνώριζε, τὸ πράγμα δὲν τὸν καθυσχύαζε.

«Φαντασθῆτε τὴν δυσωδίαν καὶ τὴν βρωμερότητα τῶν Ἰουδαίων, προερχομένην ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν δυστυχῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι συγκατοικοῦν καὶ θὰ κρίνετε ἂν κανεὶς ἔχῃ ἀνάγκη καλῶν γκαζολετῶν διὰ νὰ προφυλαχθῇ».

Ὁ Signor Antonio ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν κατοικίαν καὶ ἐπερίμενε νὰ ξεθυμάνῃ ἡ ὀργὴ τοῦ πρεσβευτοῦ. Καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας τῇ μεσολαβήσει τοῦ κ. Hyet τοῦ ἀρχαιοτέρου ἀγγλοῦ ἐμπόρου, συνεχωρήθη. Μετὰ τὴν ἀλησμόνητον διανυκτέρευσιν εἰς τὴν ὑγιεινὴν ἐκείνην κατασκήνωσιν, ὁ Sir John ἔστειλε τὸν πρῶτον τὸν δραγουμάνον, τὸν σεβάσμιον Giorgio Draperys εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρην νὰ τὸν παρακαλέσῃ διὰ καλύτερον οἶκμα.

Μὲ ταχύτητα εὐπρόσδεκτον ὁ Βεζύρης ἐξέβαλε πλοῦσιον Ἑβραῖον τῆς οἰκίας του. Καὶ ὁ πρεσβευτὴς, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς ἀκολουθίας του καὶ τὸν ἐπιστήθιον

Οι Έβραίοι της 'Αδριανουπόλεως

του φίλον μετώκησεν ἐκεῖ, κρατῶν καὶ τὴν ἄλλην οἰκίαν διὰ τοὺς ὑπηρέτας του. Ὁ κ. North ἔβγαλε τὸν Signor Antonio ἀπὸ τὴν κατοικίαν του καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ. Οἱ ἄλλοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετέφεραν, ἕως οὗ κάθε ἄπιστο σκυλί εὗρε τὴν κατάκλισίν του.

(Σελ. 98). Καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς συνοικίας τῆς ρυπαρᾶς καὶ πυκνῶς κατωκημένης πόλεως (τῆς 'Αδριανουπόλεως) ἡ ρυπαροτέρα καὶ μάλιστα πυκνῶς κατωκημένη συνοικία ἦτο ἡ 'Εβραϊκὴ, ὅπου οἱ ὁδοιπόροι μας εἶχον καταλύσει πτωχὴ συνοικία, ἣτις ἔφερε ἀθῖαν εἰς κάθε αἴσθησιν κάθε στιγμὴν. Τὴν νύκτα ἦτο ἀδύνατον νὰ ἡσυχάσῃ τις: ποντικοὶ διαφόρου μεγέθους, κορεοὶ καὶ ψύλλοι, ἐντός. 'Απ' ἐξω κάρᾳ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον τὰ ἄνισα καλδερῖμια καὶ λεγεῶνες παριῶν σκύλων γαυγιζόντων ὑπὸ τὸ σεληνόφω. Τὴν ἡμέραν καθὼς καὶ τὴν νύκτα «ἡ δυσωδία τῶν 'Εβραίων μὰς παρεῖχεν ὅχι μικρὰν δόσιν τοῦ καθαυτοῦ πυρός», ἀνεφώνῃ ὁ αἰδεσ. John⁴. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη τό καινοφανὲς δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀναπληρώσῃ τὸ αἶσθημα τῆς ἐλλείψεως ἀνέσεως καὶ τῆς προσβολῆς.

Ἐν 'Αδριανουπόλει εὐρίσκοντο τότε διάφοροι ξένοι διπλωμάται. Ὁ κόμης Kindsberg πρεσβευτὴς τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ἐκάλουν, ambassador, ὁ πρεσβευτὴς τῆς μικρᾶς δημοκρατίας τῆς Ραγούσης καὶ ὁ de la Croix β' γραμματεὺς τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας.

'Αμέσως μετὰ τὴν ἀφίξιν του εἰς τῶν ἀκολούθων τοῦ γερμανοῦ πρεσβευτοῦ ἦλθε νὰ τῷ ἀναγγεῖλῃ ὅτι ἡ ἐξοχότης του ἐπεθύμη νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Ὁ Sir John ἀπήντησεν ὅτι ἡ κατοικία ὅπου ἔμενε ἦτο τόσο ἀκατάλληλος, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ κανέναν. Παρόμοιαι προτάσεις τοῦ γάλλου διπλωμάτου ἔλαβον τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν. Ὅταν μετέβῃ εἰς τὴν νέαν του κατοικίαν ὁ κόμης Kindsberg τὸν ἐπεσκέφθη.

7) Κατὰ τὸν Ὀσμάν Νουρί Peremeci⁵ αἱ ὑπὸ τῆς ἐν 'Αδριανουπόλει ἐγκαθιδρύσεως τῶν 'Εβραίων μέχρι σήμερον ὑφίστάμεναι 13 συναγωγαὶ ἔχουν ὡς ἐξῆς:

1) Σικελία, 2) 'Αραγών, 3) Καταλωνία, 4) Μαγιόρκα, 5) Buyuk portukal, 6) Kucuk Portukal, 7) Polya, 8) Tolya, 9) Geroz, 10) I-talya, 11) Istanbul, 12) Alman, 13) Budin.

1. John Covel's Diaries 1670 - 1679 "Early Voyages and Travels in the Le... ἐκδιδόμενον ὑπὸ J. Th. Bent. The Høkllyt Society. London 1893, σελ. 190.

2. Life of Dudley North ὑπὸ Roger North.

3. Voyages du Marquis de Nointel. 1670 - 1680 par Albert V....Francaise. Paris 1960, σελ. 58.

4. John Covel's Diaries: ἐνθ' ἄν.

5. Edirne Tarihi yazan Osman Nuri Peremeci. Istanbul 1940 ἐν Edirne Yo... Kurumu Yayınları. Sayı 6, σελ. 336.

'Απὸ τὰ Θρακικά, τόμος 15, 1941.

'Εβραϊκὲς προσωπικότητες τῆς 'Αδριανουπόλεως

ΑΒΡΑΑΜ ΔΑΝΟΝ (1857 - 1925), σοφὸς λόγιος καὶ συγγραφέας. Ὁ Δανὸν σπούδασε στὴ γερμανικῇ «Γκέρων» στὴν 'Αδριανούπολη, τὴ γενέτειρά του. Δέχθηκε τὴν ἐπίδραση τοῦ διακεκριμένου ἀνατολιστῆ 'Ιωσήφ 'Αλεβή καὶ δίδαξε τὸν ἑαυτοῦ του Γαλλικά, 'Αγγλικά καὶ Γερμανικά. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τῆς «Ἑταιρείας Φίλων τῆς Σοφίας» («Χεβράτ Σομρέ Τουσιγιά»), πού ἔφερε ἐπίσης τὴν ἐπωνυμία «Ντορσέ 'Ασκαλά» («'Αναζητητὲς τῆς Διαφωτισσεως»), ἡ ὁποία λειτούργησε στὴν 'Αδριανούπολη.

Τὸ 1891 ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τοῦ ραββινικοῦ σεμιναρίου, πού ὁ ἴδιος ἱδρυσε. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ α' παγκοσμίου πολέμου ἔφυγε γιὰ τὸ Παρίσι, ὅπου διδάξε 'Εβραϊκά στὴν Ecole Normale Orientale Alliance καὶ ἀσχολήθηκε μέ ἔρμηνες.

Ὑπῆρξε συντάκτης τοῦ ἱστορικοῦ περιοδικοῦ 2«Προσέφ Ντάατ» (El Progresso) πού ἐκδόθηκε στὴν 'Αδριανούπολη τὸ 1888 (στὴν 'Εβραϊκὴ καὶ στὰ λαδίνο), μέ στόχο τὴ συγκέντρωση καὶ δημοσίευση στοιχείων γιὰ τὸν 'Εβραϊσμό τῆς 'Ανατολῆς. Στό Παρίσι ἐξέδωσε τὰ περιοδικὰ «Revue des Etudes Juives», «Journal Asiatique», «Revue Hispanique», κ.ἄ., στὰ ὁποῖα δημοσιεύθηκαν μέγας ἀριθμὸς ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν γιὰ τὴν ἱστορίαν, τὰ ἔθιμα καὶ τὴ λογοτεχνία τῶν 'Εβραίων τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς 'Ανατολῆς, καὶ μετέφρασε ξενόγλωσσα ποιήματα καὶ ἐργασίες στὴν 'Εβραϊκὴ. Ἐπίσης, συνέγραψε μιὰ 'Εβραϊκὴ ἱστορίαν, μέ τίτλο: Τολντότ Μπενέ 'Αβραάμ. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ διασκευή τῆς Histoire des Israelites τοῦ Theodore Reinach, μέ ὁρισμένους προσθῆκες.

'Εγκυκλοπαίδεια Judaica, τόμος 5, σελ. 1295



Κυρία εὐημεροῦσα τῆς 'Αδριανουπόλεως.

Ἑβραϊκές προσωπικότητες τῆς Ἀδριανουπόλεως

ΜΟΡΝΤΕΧΑΪ ΜΠΕΝ ΕΛΙΕΖΕΡ ΚΟΜΤΙΝΟ (1420, ἀπέθανε πρό τοῦ 1487). Βιβλικός σχολιαστής, φιλόσοφος, φιλόλογος, ἀστρονόμος καί μαθηματικός. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη καί σπούδασε θρησκεία καί φιλοσοφία ὑπὸ τὸν Χανόχ Σαπόρτα, περίφημο λόγιο ἀπὸ τὴν Καταλάνια. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τοῦ ἑβραϊκοῦ ἀναγεννητικοῦ πολιτιστικοῦ κινήματος καί θαυμαστής τοῦ Μαΐμονιδη καί τοῦ Ἀβραάμ Ἰμπν Ἐζρα. Ὁ Κομτίνος ἀκολούθησε τὰ ἴχνη τοῦ δασκάλου του Σαπόρτα καί ἐργάσθηκε γιὰ τὴ διάδοση τῆς θρησκευτικῆς καί τῆς γενικῆς παιδείας, τόσο μεταξὺ τῶν Ραββίνων, ὅσο καί μεταξὺ τῶν Καραϊτῶν, τοὺς ὁποίους οὐδέποτε θεώρησε ξένους ἢ ἐχθρούς. Κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1450, ἐξαιτίας ἐπιδημίας ποὺ ἐκδηλώθηκε στήν Κωνσταντινούπολη, ὁ Κομτίνος διέφυγε στήν Ἀδριανούπολη ὅπου παρέμεινε γιὰ ἓνα διάστημα. Ἐκεῖ διετέλεσε δάσκαλος καί ἀπέκτησε πολλοὺς μαθητές, μεταξὺ αὐτῶν καί τὸν μετέπειτα ραββίνο Ἰσαάκ Τσαρφατή.

Συνέγραψε πολλὰ βιβλία καί πραγματείες, σὲ ἑβραϊκὴ γλῶσσα, γιὰ τὰ μαθηματικά καί τὴν ἀστρονομία. Πολλὰ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα του διασώζονται στὶς βιβλιοθήκες τοῦ Λένινγκραντ, τῆς Πάρμας, τοῦ Παρισιῶ, τοῦ Λονδίνου καί τοῦ Καίμπριτζ (Ἀγγλία). Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι τὰ ἑξῆς βιβλία: *Σέφερ Ἀχασμπόν βε* - Ἀμιντότ περί ἀριθμητικῆς καί γεωμετρίας. *Περὺς Λουχότ Παράς* (ἐπεξήγηση τῶν Περσικῶν καταστάσεων), περί ἀστρονομίας. *Τικκούν Κελί α* - *Τσεφίχά*, σχόλιο σχετικὰ μὲ τὴ θεωρία τοῦ Εὐκλείδου. *Σέφερ α* - *Τεχουνά*, περί ἀστρονομίας. *Μιλότ α* - *Ἰγκαγιόν*, σχόλιο ἐπὶ τῆς πραγματείας τοῦ Μαΐμονιδη γιὰ τὴ λογικὴ καί *Κέτερ Τορά*, σχόλιο ἐπὶ τῆς Πεντατεύχου.

Ἑγκυκλοπαίδεια Judaica, τόμος 5, σελ. 859

ΙΩΣΗΦ ΑΛΕΒΗ (1827 - 1917), ἀνατολιστής καί συγγραφέας. Ξεκίνησε ὡς διδάσκαλος τῆς Ἑβραϊκῆς στὴ γενέτειρά του Ἀδριανούπολη καί ἀργότερα δίδαξε στὸ Βουκουρέστι. Τὸ 1868 ἐπισκέφθηκε τὴν Αἰθιοπία ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Alliance Israelite Universelle, γιὰ νὰ μελετήσει τὸ θέμα τῶν Φαλάσσα. Ἡ ἔκθεσή του (δὲν δημοσιεύθηκε) ποὺ

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2 - 104 39 ΑΘΗΝΑ

τηλ.: 88.39.951

Ὑπεύθυνος σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο:

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Κ.Ι.Σ. Ἰωσήφ Λόβινγκερ

Σουρμελή 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ



Τίτλος τοῦ σχόλιου ἐπὶ τοῦ Μαΐμονιδη «Μιλότ ἁ Ἰγκαγιόν» τοῦ Μορδεχαί Κομτίνου. Βαρσοβία 1865.

ἐπιβεβαιώνει τὴν ἑβραϊκότητα τῆς ξεχασμένης αὐτῆς φυλῆς, ὁδήγησε σὲ μιὰ εὐρεία ἐκστρατεία παροχῆς βοήθειας πρὸς αὐτοὺς. Ἀργότερα ἀνέλαβε παρόμοιες ἐρευνητικὲς ἀποστολὲς στὴ Νότια Ἀραβία καί Ὑεμένη. Τὸ 1872 δημοσίευσε τὰ πορίσματα καί τίς ἐμπειρίες του ὑπὸ μορφὴ βιβλίου: *Rapport sur une Mission Archeologique dans le Yemen*. Τὸ 1879 ὁ Ἀλεβὴ ἄρχισε νὰ διδάσκει τὴν Αἰθιοπικὴ γλῶσσα στήν Ecole Pratique des Hautes Etudes στὸ Παρίσι καί ἀνέλαβε βιβλιοθηκάριος τῆς Ἀσιατικῆς Ἑταιρείας («Societe Asiatique»). Τὸ 1893 ἐξέδωσε τὸ ἐπιστημονικὸ περιοδικό *Revue Semitique d'Epigraphique et d'Histoire Ancienne*, στὸ ὁποῖο δημοσιεύθηκαν πολλὰ ἀρθρα γιὰ τίς Σημιτικὲς καί τίς Βιβλικὲς σπουδές. Ἀρθρα καί μελέτες του δημοσιεύθηκαν ἐπίσης στὰ περιοδικά: *Revue des Etudes Juives*, *Revue Critique* καί *Revue de l'Histoire des Religions*.

Σὲ ἀντίθεση μὲ πολλοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ ἀφομοιωτικοῦ κινήματος στὸ Παρίσι, ὁ Ἰ. Ἀλεβὴ ὑπῆρξε ἐνθερμος Ἑβραϊστής καί «Χοβέβ Σιών» (ἐραστής τῆς Σιών) καί ἔγραψε πολλὰ ποιήματα ἀνάλογου περιεχομένου. Ἐπίσης, μετέφρασε στὴν ἑβραϊκὴ κλασικὰ ἔργα τοῦ Σίλλερ, Μπάυρον, Β. Οὐγκώ καί ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποὺ ὑποστήριξε τὴν ἴδρυση Ἀκαδημίας τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσας.

Ἑγκυκλοπαίδεια Judaica, τόμος 7, σελ. 1185

Οι Έβραίοι της 'Αδριανουπόλεως

ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ: Πόλις στην Τουρκία, κοντά στα ελληνοτουρκικά σύνορα. 'Η πόλις πήρε τό όνομά της από τόν Ρωμαιο αυτοκράτορα 'Αδριανό (125 κ.π.). Μεμονωμένοι Έβραίοι έφθασαν στην 'Αδριανούπολη άκόμη και πρό της καταστροφής του Β' Ναού. Επιβεβαιωμένες μαρτυρίες, όμως, περί της εβραϊκής παρουσίας στην πόλη έχουμε μόνο από τίς άρχές της Βυζαντινής περιόδου. Οι Έβραίοι της 'Αδριανουπόλεως έμπορεύονταν τότε ύφάσματα, δερμάτινα είδη και κρασιά. 'Η Κοινότητα αναφέρεται σέ σχέση μέ τήν αντίδραση πρός τήν μεσσιανική έξαρση πού έκδηλώθηκε στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία κατά τήν έποχή της πρώτης Σταυροφορίας (1096), ή δέ συναγωγή τών έλληνοφώνων (ή Ρωμανιτών) πού ύπρχε εκεί και καταστράφηκε από πυρκαγιά τό 1905, χρονολογείτο, κατά πάσα πιθανότητα, από εκείνη τήν έποχή.

Μετά τήν όθωμανική κατάκτηση, ή εβραϊκή παροικία αναπτύχθηκε χάρις στην εισροή προσφύγων από τήν Ούγγαρία, μετά τό διωγμό τό 1376, και από τή Γαλλία μετά τό 1394. 'Ο ραββίνος 'Ισαάκ Τσαρφατή, ήγέτης της 'Ασκεναζικής Κοινότητας, απήνυθεν έκκληση πρός τούς Έβραίους της Δυτικής Εύρώπης νά έλθουν νά εγκατασταθούν στην 'Οθωμανική Αυτοκρατορία (μετά τήν κατάκτηση της Κωνσταντινουπόλεως, τό 1453). 'Ο ίδιος, όσο και όι άπόγονοί του, πού ύπνρέτησαν μέχρι τό 1722, ύπνρξαν όι άναγνωρισμένοι 'Ασκεναζή ραββίνοι της Βουλγαρίας, της Ρούμελης και της Σερβίας. Μετά τήν κατάκτηση της Κωνσταντινουπόλεως από τούς Τούρκους, τό 1453, ύπνρξε κάποια μετανάστευση από τήν 'Αδριανούπολη πρός τήν Κωνσταντινούπολη.

Στήν περίοδο πού άκολούθησε, τό 1492, πολυάριθμοι πρόσφυγες από τήν 'Ισπανία ήλθαν στην 'Αδριανούπολη και άκολούθησαν πρόσφυγες από τήν Πορτογαλία και τήν 'Ιταλία. Οι νέοι μετανάστες είχαν διαφορετικά έθιμα από τούς Ρωμανιώτες και ίδρυσαν δικές τους συναγωγές, σύμφωνα μέ τό τυπικό της χώρας προελεύσεώς τους. Τόν Σαμπετάι Τσβή τόν έφεραν στην 'Αδριανούπολη γιά άνάκριση ένώπιον του Σουλτάνου (1666) και μετά τήν άποστασία του, όρισμένοι από τούς μαθητές του στην 'Αδριανούπολη άσπάσθηκαν επίσης τή θρησκεία του 'Ισλάμ.

Τόν 18ο αιώνα όι Έβραίοι δέχθηκαν έπιθέσεις από τούς κατοίκους τών όρέων Kirzhazl πού έπέδραμαν στα Βαλκάνια. Οι έπιδρομείς λήστεψαν τούς Έβραίους και έπέβαλαν σ' αυτούς βαρείς φόρους. Οι Έβραίοι ύπνρξαν επίσης θύματα αιματικών κατηγοριών πού διαδόθηκαν από τούς 'Αρμενίους (1871 - 72). "Όταν όι Βούλγαροι κατέκτησαν προσωρινά τήν 'Αδριανούπολη, κατά τή διάρκεια τών Βαλκανικών πολέμων (1913), όι Έβραίοι ύπέφεραν.

Τό 1873 ύπνρχαν περίπου 12.000 Έβραίοι στην πόλη και δέ τήν περίοδο 1903 - 1911, 17.000. Πρίν από τόν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ό αριθμός τους άνήλθε σέ 28.000, αλλά έκτοτε μειώθηκε σέ 13.000 τό 1921 - 22, σέ 5.712 τό 1927 και σέ 2.000 τό 1943. 'Η μείωση αυτή μπορεί νά άποδοθεί έν μέρει στίς εναλλαγές του καθεστώτος της πόλεως και έν μέρει στην φτώχεια έξαιτίας τών πολέμων, μέ άποτέλεσμα τήν μετανάστευση πολλών Έβραίων στή Θεσσαλονίκη, τήν Παλαιστίνη και τήν 'Αμερική. 'Εκτός από τήν ραββινική Κοινότητα, ύπνρξε επίσης και μία Καραϊτική Κοινότητα, χρονολογούμενη από τήν Βυζαντινή

έποχή. Μεταξύ τών μελών της συγκαταλέγονταν τά μέλη της οίκογένειας Μπασουάζι, πού κατέχουν τιμητική θέση στην Ιστορία τών Καραϊτών. Γιά ένα χρονικό διάστημα ή 'Αδριανούπολη ύπνρξε ένα από τά σημαντικά κέντρα του Καραϊσμού στην Εύρώπη. Στίς άρχές του 20ού αιώνα δέν έπιζεί εκεί κανένα ίχνος Καραϊτών.

Οι Έβραίοι της 'Αδριανουπόλεως διεδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην οικονομία της πόλεως. Συναλλάσσονταν μέ Έβραίους και Χριστιανούς έμπόρους σέ άλλες χώρες, είτε άπευθείας μ' αυτούς είτε μέσω τών Έβραίων αντιπροσώπων τους στην 'Αδριανούπολη. Οι κυβερνητικοί φόροι κατεβάλλοντο βάσει καθορισμένων εκτιμήσεων, σύμφωνα μέ τόν αριθμό τών οικογενειών πού ύπολογίζονταν σέ έκató, καιτόι ό αριθμός τους είχε αύξηθεί. Οι φόροι αυτοί εισπράτνον από κοινού μεταξύ τών 13 Συναγωγών. Σύμφωνα μέ ένα είδικό σουλτανικό φερμάνι του 1783, ή Έβραϊκή Κοινότητα είχε τήν άδεια νά εισπράττει τήν «γκαμπέλα» (είδικός φόρος επί του κρέατος), πού εκάλυπτε τίς δαπάνες του κεφαλικού φόρου («χαράτζ»), της ένδύσεως τών πτωχών και τών κοινοτικών άναγκών. Φοροεισπράκτορες διορίζονταν από τήν κεντρική κοινοτική διοίκηση. Οι φόροι κατανέμονταν μεταξύ τών Συναγωγών και επανεκτιμούντο κάθε τρία χρόνια.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: 'Η 'Αδριανούπολη ύπνρξε επί μακρόν κέντρο σπουδών. Τόν 15ο αιώνα έζησε εκεί ό Μορντεχάι Κομτίνο και στίς άρχές του 16ου αιώνα ό ραββίνος 'Ιωσήφ Κάρο έγραψε εκεί τό περίφημο σχόλιό του *Μπέτ Γιοσέφ*. Επίσης, τόν 16ο αιώνα έζησε στην 'Αδριανούπολη ή οίκογένεια "Ιμπν Βέργκα και ό ποιητής ραββίνος 'Αβταλιόν μπέν Μορντεχάι. Στην αύλή του Σουλτάνου Μωχάμεντ Β' (1451 - 1481) ύπνρξε ό περίφημος Έβραίος γιατρός Χεκίμ Τζακούμπ, μέ εύρύτατες διπλωματικές διασυνδέσεις.

Οι τυπογράφοι Σολομών και 'Ιωσήφ Γιαχμπέτς ίδρυσαν στην 'Αδριανούπολη τό 1554 ένα έβραϊκό τυπογραφείο, όταν διέφυγαν από τήν έπιδημία της Θεσσαλονίκης, αλλά μετά ένα έτος επέστρεψαν εκεί. Κατά τή σύνομη αυτή περίοδο εξέδωσαν τά βιβλία: *Σεερίτ Γιοσέφ* του Γιοσέφ 'Ιμπν Βέργκα, *Σέβερ Γεουντά* του Σολομών 'Ιμπν Βέργκα και τό σχόλιο του Γιοσέφ Γιαχμπέτς επί της πραγματείας *Abar*. Ένα τυπογραφείο-λειτούργησε επίσης στην 'Αδριανούπολη κατά τά τέλη του 19ου αιώνα.

'Ο τελευταίος ραββίνος από τήν οίκογένεια Τσαρφατή ήταν ό 'Αβραάμ (πέθανε τό 1722). Μετά τό θάνατό του οι δικαιοδοσίες της ραββινείας 'Αδριανουπόλεως κατανεμήθηκαν μεταξύ του 'Αβραάμ Γκέρον, γαμβρού του Τσαρφατή και του Μεναχέμ μπέν 'Ισαάκ 'Ασκεναζή (ή Μπεχμοαράμ), καθένας από τούς όποιους είχε τούς όπαδούς του. 'Η οίκογένεια Μπεχμοαράμ ύπνρέτησε επί 180 περίπου χρόνια και άνέδειξε μεταξύ τών άπογόνων της νομομαθείς (χαλαχιστές) και συγγραφείς, ή δέ οίκογένεια Γκέρον, ύπνρέτησε επί 170 χρόνια περίπου. Κάθε οίκογένεια διατήρησε τό δικό της θρησκευτικό δικαστήριο (Μπέτ ντίν). Τόν 18ο αιώνα έζησε στην 'Αδριανούπολη ό ραββίνος 'Ισαάκ Μόλχο, συγγραφέας του *Σουλχάν Γκαβόα* (1756), βιβλίου μέ εύρύτατη κυκλοφορία πού ά-

ναφέρονταν στους κανόνες της «Σεχिता». Στα μέσα του 19ου αιώνα εμφανίζεται στην 'Αδριανούπολη το κίνημα της «'Ασκαλά», με πρωτοπόρο τον φιλόλογο 'Ιωσήφ 'Αλεβή. Έπειτα από αίτημα των «μασκιλίκ» (δηλαδή των ιθύνοντων), η Alliance Israelite Universelle ίδρυσε στην πόλη το 1870 μία σχολή για κορίτσια και το 1876 μία σχολή για αγόρια. Ο συγγραφέας Μπαρούχ μπέν 'Ισαάκ ντί Τράνι (1847 - 1919) δίδασκε στις σχολές της Alliance. Ο ίδιος εξέδωσε την εφημερίδα *Καρμέ* (1871 - 1881) και το περιοδικό *Κέρεμ Σελί* (1890 στην εβραϊκή και λαδίνο). Ο 'Αβραάμ Δανόν (1857 - 1925), μαθητής του 'Αλεβή και με την προτροπή του τελευταίου, ίδρυσε το σωματείο «Ντορεσέ 'Ασκαλά» ('Αναζητητές της Διαφώτισης) και το 1888 εξέδωσε το ιστορικό περιοδικό *Γιοσέφ Ντάατ* (στην εβραϊκή και λαδίνο), το οποίο, όμως, λίγο αργότερα το έκλεισαν οι αρχές. Το 1891 ο Δανόν ίδρυσε ένα ραββινικό σεμινάριο, το οποίο το 1898 μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη.

ΜΟΥΣΙΚΗ: Η 'Αδριανούπολη υπήρξε επίσης κέντρο 'Εβραϊκής Μουσικής. Τον 17ο αιώνα ιδρύθηκε μία χορωδιακή εταιρεία με την επωνυμία «Μαφτιρίμ», τα μέλη της οποίας συγκεντρωνόνταν τα ξημερώματα κάθε Σαββάτου και τραγουδούσαν από ένα βιβλίο θρησκευτικών ύμνων που ονομάζετο *ζόνκ* (περσοαραβική ονομασία της άρπας). Στην 'Αδριανούπολη γενικά αναδειχθηκε μεγάλος αριθμός ικανών ψαλτών και βοηθών λειτουργών (Μαφτιρίμ, μεζαμερίμ). Συναγωγές από μακριά, ακόμη και από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, άπειθύνονταν στην 'Αδριανούπολη, όποτε είχαν ανάγκη καλού λειτουργού. Η δράση της 'Εταιρείας Μαφτιρίμ συνέβαλε ώστε η πόλη να αναδειχθεί σε κέντρο ύμνολόγων ποιητών. Μεταξύ των πλέον γνωστών ήταν ο 'Ααρών μπέν 'Ισαάκ Χαμόν (18ος αιώνας, πιθανόν ο από τους Τούρκους αποκαλούμενος συνθέτης Γιαούντι Χαρούν), ο 'Αβραάμ Τσέμαχ (τέλη 19ου αιώνα) και ο 'Ιωσήφ Δανόν (πέθανε 1901). Μία μεγάλη συλλογή λαϊκών τραγουδιών σε λαδίνο εκδόθηκε από τον Α. Δανόν το 1896. Ο Δανόν υποστήριξε ότι η ύψηλη επίδοση των 'Εβραίων της 'Αδριανούπολης στην ανατολίτικη μουσική υποκινήθηκε από τις Μουσουλμανικές αδελφότητες «Ντερβίς», τις οποίες είχαν σαν πρότυπο.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ: Το 1948 υπήρχαν στην 'Αδριανούπολη κάπου 2.750 Έβραίοι, το δέ 1965 ο αριθμός τους μειώθηκε σε 400. Το 1948 η Κοινότητα ήταν ακόμη καλά οργανωμένη και εισέπραττε εισφορές από τα μέλη της. Συντηρούσε φιλανθρωπικά ιδρύματα: την εταιρεία «Μπικούρ Χολίμ» (πού παρείχε περίθαλψη σε 730 ασθενείς), τον σύνδεσμο «Μαχαζίκε Τορά» (για την παροχή εβραϊκής και θρησκευτικής παιδείας), τον σύνδεσμο «'Οζέρ Νταλίμ» (για παροχή βοήθειας σε άναξιοπαθούντες) και αρκετές συναγωγές. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η πόλις επλήγη οικονομικά. Ο αριθμός των μελών της Κοινότητας μειώθηκε από τη μετανάστευση προς το 'Ισραήλ και άλλες χώρες, και προς την Κωνσταντινούπολη. Το 1969 τα ιδρύματα αυτά έχουν ήδη σταματήσει τη δράση τους και μόνο μία συναγωγή παρέμεινε εν λειτουργία. Έβραίοι της 'Αδριανούπολης που εγκαταστάθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, μετά το πογκρόμ του 1934, διατηρούν εκεί τη δική τους συναγωγή.

'Εγκυκλοπαίδεια Judaica, τόμος 2, σελ. 309 κ.ε.

Η οίκουμενική διάσταση του 'Ιουδαϊσμού

Συνέχεια από τη σελ. 2

'Αναμφίβολα, θα παραδεχθούμε ότι οι Νωαχικοί Νόμοι, με ποικίλους τρόπους και ιδίως με τις αρχές που διαποτίζουν την εκπαίδευση στον σύγχρονο κόσμο, έχουν συμβάλει σημαντικά στην πρόοδο του ανθρώπινου πολιτισμού. Ο 'Ιουδαϊσμός, παρότι θρησκεία μονοθεϊστική και αποκαλύψεως, βασικά δεν έχει ασκήσει προσηλυτισμό για την αριθμητική αύξηση των μελών της διεθνούς Ισραηλιτικής κοινότητας. Αντίθετα, η Ιουδαϊκή πνευματικότητα, συνεπής στις αρχές που διαμόρφωσε με την οίκουμενική διδασχά των Νωαχικών Νόμων, περιορίσθηκε στην πολύ πιο σημαντική προσφορά προς την ανθρωπότητα, που έχει σχέση με την ανάπτυξη και τον εξευγενισμό των ήθων του γένους μας. Άλλωστε, η εξάπλωση του Χριστιανισμού και του 'Ισλάμ, θρησκειών κατ' έσοχην Ιεραποστολικών, μετέφερε σε έκτεταμένα γεωγραφικά πλάτη και μήκη τις αλήθειες του 'Ιουδαϊσμού, μήτρας του Εὐαγγελίου και του Κορανίου.

Στό Μισνάτ Ραμπί 'Ελιέζερ γράφει: «Ο δίκαιος των έθνων του κόσμου, που τηρεί τις έφτά Νωαχικές εντολές, θα κληρονομήσει τον μελλοντικό κόσμο, όπως ο 'Ισραήλ».

Ο 'Ιουδαϊσμός, αποφεύγοντας κατά βάση κάθε ιεραποστολική δραστηριότητα, με τα χρόνια διαπότισε τους Έβραίους με μία αξιοζήλευτη ανεκτικότητα στις άλλες πίστεις και δημιούργησε το υπόβαθρο, ανάμεσα στους κύκλους των Έβραίων, να αναπτυχθούν και να καλλιεργηθούν πολλές καινούργιες ιδέες. Σήμερα, το κράτος του 'Ισραήλ δεν είναι μόνο για την 'Ιουδαϊκή Κοινότητα 'Ιερή Γη. Η 'Ιερουσαλήμ, η Βηθλεέμ, η Ναζαρέτ και άλλοι τόποι του 'Ισραήλ, είναι ό,τι πιο ιερό για τους Χριστιανούς του κόσμου. Η 'Ιερουσαλήμ είναι, επίσης, ιερή πόλη και για το 'Ισλάμ, μετά τη Μέκκα και τη Μεδίνα, γιατί είναι τόπος απ' όπου αναλήφθηκε στον ουρανό ο Μουχάμαντ. Τέλος, στη Χάιφα βρίσκονται τα ιερά της Μπαχάι θρησκείας και λειτουργεί ο Παγκόσμιος Οίκος Δικαιοσύνης, η ανώτατη θρησκευτική αρχή αυτής της Πίστης. Σ' ένα κράτος με όμοιογενή θρησκευτικά πληθυσμό στην πλειοψηφία του, και με ποτισμένη βαθιά τη δημόσια ζωή του από τις Ιουδαϊκές παραδόσεις, το 'Ισραήλ προσφέρει θαυμάσιες συνθήκες λειτουργίας για τις προηγούμενες θρησκευτικές κοινότητες. Αυτή η πρακτική, νομίζω πως είναι απόλυτα όρατο δείγμα εφαρμογής της οίκουμενικότητας του 'Ιουδαϊσμού.

Θέλω να τελειώσω αντιγράφοντας τις τελευταίες λέξεις από ένα θαυμάσιο βιβλίο του Ραββίνου 'Ισιδωρου 'Εποστά: «...η ίδρυση του Μεσσιανικού βασιλείου, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά το βασίλειο του Θεού, ανάμεσα στους γιούς των ανθρώπων».

Φθινόπωρο 1986

Isidore Epstein, "Judaism", Penguin Books.



עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)